

Traits morphologiques de la langue des "Usatges de Barcelona"

Yorio Otaka

Nous avons utilisé l'édition de Josep Rovira i Ermengol: "Usatges de Barcelona i commemoracions de Pere Albert", Els nostres classics, Col·lecció A, 43-44, Barcelona, Barcino, 1933, p.51-137, avec la correction des leçons apparemment mal imprimées, et nous renvoyons bien volontiers le lecteur au "Lexique des premiers documents romans 2", où nous avons présenté dans "Studies in Language and Culture 16", Osaka University, 1991, la concordance analytique.

Nous avons classé en 12 catégories des traits linguistiques de notre texte:

I. Multimorphisme	III. Proparoxyton	VIII. Formation savante
I.1 voyelle	IV. Clitique ¹	IX. Palatalisation
I.2 consonne	V. Clitique ²	X. Graphie ancienne
II. Chute	VI. Clitique ³	XI. Syntaxe
II.1 voyelle	VII. Varia	XII. Etymon arabe
II.2 consonne		

Comme l'orthographe catalane n'a été codifiée, après tant d'efforts, par Pompeu Fabra au XXe siècle, nous avons voulu tout d'abord attirer l'attention sur le multimorphisme. Ensuite, nous avons fait remarquer la caducité des voyelles et des consonnes, et l'existence des proparoxytons. Puis, nous avons mentionné le phénomène de clitique: la Clitique¹ traitant de l'enclise sous forme abrégée du pronom, la Clitique² traitant de l'enclise sous forme pleine du pronom, la Clitique³ traitant de la proclise. La Varia regroupe les diverses graphies de forte occurrence. Et puis, nous avons rappelé la formation savante de quelques mots et la palatalisation, qui date de la naissance du catalan et qui fait une des caractéristiques de la langue. Et nous avons enregistré la graphie dite ancienne. Nous allons relever des exemples intéressants avec le ligne du texte indiqué par [ ].

D'abord, nous citons le seul exemple du partitif:

(de)

– que tant li dó **de**[76] de son aver.

Ensuite, nous notons l'emploi frappant de l'indicatif futur dans la protase:

(dir)

– Si alcú **dirà**[105] fulia criminal a altre e no li vol provar o no pot, ho li jur per sacrament.

(fer, ferir, nafrar)

– Si alcú **farà**[762] tort als ministres de Sent'Esgleya, e qui sobre aquel tort **ferrà**[762] o **nafrarà**[762] subdiache, ... compona a al, ...

(ferir)

– E si ... **ferrà**[43] cavaler, ... esmèn li .xxi. morabatins; ...

– Si negú **ferrà**[82] altre en la fatz, per gautada, .v. sol.; ...

(ferir et penre)

– Si alcú **ferrà**[759] o **penrrà**[759] abat, prevere, diache, subdia che, o alcú clerge, tant estia desvedad entrò que.l desvedat esmèn tota la onta ...

(frànyer)

– E si negú en nulla cossa pau ni treva de senyor **franyerà**[495], deu-la rederdre a lor de sos bisbes.

(gitar)

– Si alcú **gitarà**[260] a home lança, ... si.l **nafrarà**[260] en res, esmèn-lo mal ...

(gosar)

– Si alcú **gosarà**[755] tocar bisbe, ... sia estrenat ...

(nafrar)

– Si alguns dedignant de qualche cop **ferrà**[97] alcun en cors, ... sengles .xxii. diners, ...

– Si alcú **nafrarà** [266] caval o altra bèstia, ... esmèn en doble ...

Notre gratitude s'adresse comme toujours à notre collègue K. Miki, assistant à notre Université, pour sa programmation de l'ordinateur.

I. MULTIMORPHISME

I.1 voyelle

1. ae=(e)
aempriu (3) sb 118;351;
607
aestmar (1) vb 314
aestmaran (1) 733
2. ai=e
aiga (1) sb 4
ayga (3) 6;357;730
ayges (1) 349
egües (1) 707
3. au=o
aucir (1) vb 711
hoclurà (1) 731
ocís (4) 66; 69; 73;513
ociurà (9) 30; 34;200;
201;772;772;772;773;773
4. e=i
messatges (1) sb 326
messatge (3) 305;635;748
rompement (1) sb 278
rompliment (1) 735
sacriligi (2) sb 765;769
sacriligís (1) 489
sacrillegí (1) 700
vestedures (1) sb 712
vestidures (2) 263;591
5. e=ei
elíger (1) vb 432
eleís (1) 683
elet (1) 403
eletes (1) 434
eletes (3) 140;224;445
6. e=ey
malafeta (4) sb 497;498;
696;703
malafetes (10) 2; 16;108;
109;205;315;476;525;614;
701
malafeyta (1) 4
7. ei=ey
meitat (3) sb 262;679;
679
meytat (2) 70;678
8. eis=eyx=ex
metels (2) pron 247;671
metex (1) 635
metexa (2) 261;623
neís (1) adv 560
nelx (3) 370;538;571
nex (1) 489
neyx (1) 437
9. i=u
comunals (1) adj 138
cominals (1) 675
10. i=y
acuindament (1) sb 343
acuindament (1) 227
acuindar (1) vb 636
acuindat (2) 614;618

- acuindat (2) 461;617
acuynde (1) 634
aital pron
aytal
cuita (2) vb 182;330
cuyta (1) 181
cui (9) pron 230;321;371;
396;477;507;513;658;747
cuy (2) 22;486
fil (7) sb 57;201;369;377;
384;392;394
fils (15) 297;379;385;387;
388;507;539;639;639;640;
641;641;677;678;679
fyl (4) 366;391;577;638
loin (1) adv 435
loyn (1) 693
Sarahí (1) sb 362
Sarahins (3) 295;621;624
Sarraí (1) 593
Sarayns (4) 108;302;589;
620
Sarrayns (3) 109;388;588
Sarayna (1) 362
11. i=ii
servici (7) sb 171;172;
179;182;184;351;460
servicií (1) 170
  12. ió=ó
contenció (1) sb 380
contençó (1) 639
  13. j=y
jo (1) pron 4
yo (2) 4; 5
rebuyar (1) vb 404
rebuja (1) 520
rebuyada (1) 443
rebuya (2) 405;434
rebuyat (1) 433
pledeyar (5) vb 123;124;
574;575;638
pledejar (1) 412
pledegen (2) 487;490
pledeyats (2) 16;63
  14. o=oo
lor (3) sb 142;496;622
loor (3) 14;516;585
  15. o=u
comonies (2) sb 337;703
comunies (1) sb 336
folla (1) sb 104
fulia (2) 105;106
molins (1) sb 357
mulins (1) 356
  16. oi=oy
pols (2) conj 130;365
puys (13) 196;321;465;469;
520;526;527;533;535;536;
615;697;730

I.2 consonne

1. b=m

- ab (73) 15; 15; 19; 43;
43; 43; 43; 83;102;102;
116;117;123;124;124;133;
155;157;195;204;221;221;
242;251;262;272;283;311;
311;313;329;329;329;404;
421;458;460;466;466;466;
474;479;488;544;554;554;
554;563;565;574;577;579;
580;581;585;590;598;638;
639;639;640;644;645;649;
652;652;674;715;742;746;
746;746;766
am (3) 37; 43; 84
2. b=p
prínceb (3) sb 325;333;
359
Prínceb (1) 330
príncebs (1) 342
Príncebs (1) 332
príncep (1) 408
Príncep (33) 213;214;270;
271;272;279;290;303;304;
306;311;312;313;315;323;
324;334;347;354;354;358;
364;405;406;406;417;422;
462;477;479;611;612;621
prínceps (16) 291;292;294;
299;302;368;380;395;401;
456;488;493;513;627;635;
651
príncep[s] (1) 274
Prínceps (1) 424
  3. c=ch
donchs (1) adv 61
dones (2) 151;435
enemichs (2) sb 275;501
enemics (6) 295;303;304;
324;449;459
lonc (1) adj 50
lonch (1) 483
longa (3) 571;683;684
prechs (1) sb 367
prec (1) 456
sanc (2) sb 83; 98
sanch (2) 44;100
tocar (1) vb 755
tochada (1) 357
trencada (1) vb 655
trencades (2) 489;692
trencarà (1) 310
trencats (1) 601
trench (1) 705
trenchats (1) 600
  4. c=g
alcú (25) pron 96;102;105;
154;160;212;213;260;266;
271;317;392;420;504;524;
531;546;547;606;612;664;
755;759;759;762
alcun (5) 79; 97;168;519;
534

- alcuna** (2) 31;441
alcuns (1) 97
alguna (1) 130
dicnitat (1) sb 73
dignitat (1) 756
5. **c=qu**
quant¹ (3) conj 86;129;
 130
cant (1) 464
6. **c=s**
(començar)
comence (1) 11
comencen (1) 1
comens (1) 737
comensen (1) 21
consel (2) sb 516;652
concells (1) 491
conseyl (8) 15;291;300;
 312;354;417;585;624
consill (2) 745;746
encausar (1) vb 508
encaucen (1) 344
encauz (1) 56
encems (2) adv 444;550
ensem (2) 155;598
7. **ce=sse**
(fere)
facen (4) 334;448;481;
 494
fassa (3) 531;584;623
fassen (4) 524;580;631;
 633
fessen (1) 629
8. **ch=qu**
aqul (20) adv 58; 93;121;
 142;173;244;253;318;321;
 364;376;382;425;470;472;
 561;579;591;631;632
achf (1) adv 607
acf(1) 472
cèchla (1) sb 357
cèquila (1) 356
exorchies (1) sb 332
exorqules (2) 331;548
lscha (2) vb 93;732
lx (2) 81;729
hisqua (1) 92
richees (1) sb 549
riquees (1) 678
9. **c=s**
açò (29) pron 183;188;
 209;222;222;291;314;327;
 345;355;372;378;398;400;
 416;462;478;520;521;522;
 526;555;570;614;665;666;
 673;673;675
aysò (1) 17
força (7) sb 334;353;476;
 479;545;546;737
forsa (1) 474
unça (2) sb 91;591
unces (19) 33; 33; 35; 35;
- 45; 45; 74; 89; 89;116;
 117;134;248;253;279;358;
 359;364;622
unsa (1) 87
10. **d=t**
tutor (6) sb 580;581;582;
 582;583;586
tutors (1) 573
tudors (2) 572;575
11. **g=j**
(aver)
age (1) 77
aja (3) 257;610;717
ajen (1) 458
12. **g=gu**
agalt (1) sb 734
agualt (7) 36; 37; 55;419;
 420;421;734
clerge (1) sb 759
clerges (6) 489;653;701;
 704;709;767
clergues (1) 711
seglt (1) vb 404
segults (2) 410;411
13. **ga=ge**
cànones (1) sb 760
canonga (1) 767
canonges (9) 696;697;698;
 703;733;735;739;740;742
fadlgaran (1) vb 740
fadlgat (2) 611;612
fadlgats (1) 575
fadlgen (2) 306;697
14. **l=y**
muler (4) sb 201;202;562;
 563
mulers (4) 297;553;555;
 560
mulyer (2) 546;559
mulyers (4) 677;678;679;
 680
nul (20) pron
déterminant 188;310;330;
 404;454;461;462;463;520;
 522;589;608;675;699;702;
 705;706;711;713;714
nula (3) 439;647;647
nuyl (15) 208;314;341;343;
 362;383;432;435;443;471;
 570;729;731;734;737
15. **l=y**
consel
conseyl
16. **l=il**
muler (4) sb 201;202;562;
 563
muller (3) 15; 24;563
mullers (1) 562
17. **ll=il**
mellorar (1) vb 378
mellorats (1) 142
melorar (1) 384
18. **li=lly=ly**
(voler vb)
vulla (2) 369;635
vullya (1) 486
vulya (2) 170;317
vulyen (1) 161
19. **ly=y**
batalya (15) sb 3; 6;131;
 132;135;136;190;191;192;
 221;223;246;254;561;564
bataya (5) 136;247;257;
 325;568
20. **ll=y**
(nul)
nulla (12) 158;183;343;
 365;452;461;464;495;529;
 597;665;710
nulya (2) 308;395
21. **lv=ul**
salv (1) prép 543
saul (1) 680
22. **m=n**
desemparar (1) vb 305
desempara (1) 542
desempararà (1) 543
desenpararà (1) 541
emparament (1) sb 310
enparament (2) 150;304
enfre (7) prép 277;301;
 339;501;632;632;716
enfre-ls (4) 223;303;669;
 670
enfre-ls (1) 468
enfre (1) prép 427
23. **ng=ny**
mengar (1) vb 631
(?)menuga (1) 69
menyar (1) 629
24. **nj=ny**
penjar (1) vb 473
penyar (1) 483
25. **nm=ni=ny**
companna (1) sb 54
companya (2) sb 629;632
frannerà (1) vb 358
frannla (1) 502
franyerà (2) 495;715
26. **q=qu**
aque (31) pron 57;125;
 134;136;152;155;156;157;
 164;169;233;376;396;398;
 421;425;426;434;531;642;
 656;658;658;660;661;697;
 698;698;716;734;762
aqel (1) 461
aqels (3) 459;554;580
aque (15) 90;158;165;170;
 318;321;373;374;375;521;
 523;530;657;663;729
aque (12) 106;306;312;
 579;623;653;656;697;698;
 728;742;749

- aqueles (1) 98
aquella (9) 136;183;214;
219;261;304;347;399;411
aquelles (3) 14;525;699
aquels (17) 161;230;304;
338;339;374;452;463;498;
513;515;525;557;579;621;
676;740
aquest (4) pron 292;383;
677;692
aqest (3) 400;677;692
aquesta (11) 4; 54; 70;
383;463;603;609;690;694;
715;729
aquestes (6) 203;203;375;
392;394;736
aquests (4) 6; 23;235;
389
27. r=s
varvasor (1) sb 32
varvasors (1) 32
varvassor (1) 40
vasvasors (1) 409
vasvassors (4) 64;124;472;
619
28. s=sc̣
carsça (1) vb 46
cârsera (1) 78
29. s=ss
acusador (2) sb 432;453
accussador (1) sb 444
acusadors (4) 445;446;450;
448
acussadors (1) 449
asegurar (1) vb 157
asegurada (1) 131
asegurat (1) 173
assegurat (1) 129
acusar (3) vb 454;454;
508
acusen (2) 386;453
acussat (1) 454
composicló (5) sb 33;506;
507;509;515
compossicló (9) 54; 71;
80;412;601;603;604;623;
700
cossa (5) sb 31; 42;393;
437;495
coses (1) 203
cosses (15) 20;283;285;
301;309;375;382;416;463;
533;549;552;700;714;743
consent (1) vb 189
consentent (1) 621
cossent (1) 554
consentiment (4) sb 165;
168;524;749
consentiment (1) 730
desonor (14) sb 77;196;
220;267;267;272;278;285;
329;346;465;478;604;666
- desonor (1) 287
despesa (1) sb 440
despesa (1) 441
endessús (1) adv 609
endesús (1) 286
ésser (25) vb 3; 13; 20;
132;133;138;205;227;282;
383;394;411;431;444;445;
449;452;454;528;601;612;
616;695;733;735
éser (2) 131;357
glssa (21) sb 5; 19; 42;
130;158;308;365;372;372;
395;439;464;529;559;567;
597;647;655;665;699;750
glsa (1) sb 183
(gosar)
gosarà (1) 755
gossarà (1) 597
mas² (1) sb 242
masses (1) 693
masses (1) 709
usat (1) vb 582
ussans (1) 445
(usatge)
usatges (2) 2; 15
ussatges (1) 21
varvasor (1) sb 32
varvasors (1) 32
varvassor (1) 40
vasvasors (1) 409
vasvassors (4) 64;124;472;
619
30. s=z
caus (1) sb 82
cauz (1) 43
vescomtes (2) sb 160;472
vezcomte (4) 25; 26; 38;
39
vezcomtes (8) 116;123;124;
229;408;619;690;747
31. sc=sch=x
consegir (2) vb 183;261
consegéscha (1) vb 135
consegexen (1) 677
pusca (1) vb 384
puscha (6) 203;372;383;
452;616;636
puschen (3) 296;451;574
puxa (6) 59;183;191;646;
648;698
puxen (1) 327
32. tg=ty
jutgar (3) vb 2;206;237
jutgada (1) 132
jutgasen (1) 630
jutgat (2) 128;130
jutgen (1) 490
jutge[n]t (2) 415;415
jutyades (1) 416
jutyarà (1) 57
jutyat (6) 74;127;292;509;
- 527;774
jutyats (5) 9; 16;144;640;
670
jutyaven (1) 14
jutyen (1) 413
33. tii=tl
asetgat (1) vb 324
asetyat (1) 323
asetyats (1) 324
assetyada (1) 474
batle (1) sb 69
batles (7) 68;512;537;538;
562;572;573
batlla (3) 606;609;609
bat-ca lya (1) 605
batlles (1) 539
34. ts=tz
creure (1) vb 296
credits (2) 243;253
creütz (1) 243
(dír)
dlts (6) 635;651;678;699;
727;728
dltz (2) 140;243
(sobredir)
sobredlts (8) 274;299;342;
367;401;470;512;719
sobredltz (3) 6;291;332
sots (1) prép 164
sotz (1) 163
(tot)
tots (66) 3; 13; 15; 24;
69;138;188;229;233;237;
269;274;274;275;282;293;
293;297;301;326;328;333;
333;342;351;357;367;370;
388;401;403;403;407;412;
414;415;443;456;457;458;
459;459;489;492;493;494;
498;507;512;602;618;631;
647;655;659;719;719;724;
726;730;731;738;749;750;
757;768
totz (1) 115

II. CHUTE

II.1 voyelle

1. /e/
aempriu (3) sb 118;351;
607 (<imperiu)
castlà (4) sb 163;163;
373;381
castlans (3) 164;164;166
seguretad (1) sb 301
segurtat (1) 303
2. /i/
aestmar (1) vb 314
aestmaran (1) 733

II.2 consonne

1. /c/

reebre (2) vb 434;439
 receba (1) 53
 recebuda (2) 683;685
 recebudes (1) 430
 recebuts (1) 411
 reeba (1) 373
 reebut (3) 321;398;402

2. /d/
 adversari (3) sb 424;426;
 441
 aversari (3) 365;421;613
 coman (1) vb 373
 comanades (2) 373;398
 comanats (3) 577;640;674
 comanda (2) 381;382
 comanen (1) 580
 defendre (3) vb 217;247;
 571
 defèn (1) 606
 defenen (3) 249;251;254
 demanar (1) vb 170
 demanades (1) 436
 deman (1) 615
 demanat (1) 475
 esmenar (8) vb 5; 77;203;
 220;288;311;479;655
 esmè (1) 31
 esmèn (33) 32; 34; 35;
 38; 43; 46 95;103;106;
 175;176;195;260;262;267;
 278;285;318;329;364;421;
 465;476;478;520;564;608;
 614;625;666;700;735;760
 esmenada (2) 112;498
 esmenades (6) 3;109;149;
 156;205;314
 esmenarà (1) 716
 esmenat (23) 46; 49; 51;
 55; 56; 57; 59; 70; 73;
 75; 76;135;172;179;210;
 210;264;271;346;365;462;
 528;665
 esmenats (6) 9; 16; 38;
 62; 63; 67
 esmenen (2) 642;642
 manar (1) vb 452
 man (13) 20;102;120;121;
 201;223;224;262;312;315;
 320;482;504
 mana (1) 685
 manà (1) 749
 manam (3) 311;437;601
 manams (4) 292;357;430;
 695
 manarà (2) 125;303
 manaren (1) 628
 manen (2) 115;632
 pendre (7) vb 155;526;580;
 660;712;734;735
 penre (3) 157;507;755
 pendrà (3) 76;135;136
 pendria (1) 222

penrà (1) 759
 penran (1) 148
 pren (7) 52;210;365;462;
 519;522;665
 prena (12) 130;222;425;
 514;521;527;546;594;596;
 598;659;764
 prene (1) 79
 prenen (2) 344;577
 pres (13) 46; 50; 52; 69;
 78; 92; 93;345;432;518;
 525;543;597
 presa (3) 476;515;695
 preses (4) 66;345;477;
 482

3. /h/ a-ha
 deseretar (4) vb 385;389;
 392;394
 deshereta (1) 393
 desereten (1) 643
 desheret (1) 392
 aver (12) vb 86;182;183;
 185;188;222;286;289;399;
 605;607;671
 a (7) 32;129;151;196;210;
 518 536
 agg (1) 261
 agueren (1) 550
 agué (1) 675
 an (9) 88;125;250;257;326;
 352;374;460;602
 aurà (30) 18; 75; 76; 94;
 95;150;157;171;176;177;
 187;220;320;329;346;347;
 371;375;441;464;464;465;
 469;478;520;534;597;617;
 658;716
 auran (7) 515;525;553;564;
 618;632;666
 avem (1) 292
 avens (1) 343
 avia (6) 196;319;400;670;
 680;738
 avlen (2) 398;639
 aya (13) 70;152;156;184;
 195;304;354;477;590;606;
 658;715;769
 aye (5) 152;155;352;432;
 511
 ayen (17) 149;151;161;275;
 293;297;304;339;350;508;
 509;513;549;554;589;678
 e (1) 5
 ha (25) 6; 33; 53; 73; 87;
 109;112;199;199;244;268;
 287;330;405;408;426;426;
 476;524;531;543;565;610;
 614;660
 he (1) 4
 hac (1) 12
 han (2) 96 602
 hauran (2) 98 515

haya (3) 100 172;346
 e (655) conj 5; 5; 6;
 12; 13; 13; 13; 14; 14;
 15; 16; 16; 16; 18; 19;
 20; 24; 24; 25; 26; 26;
 26; 27; 27; 27; 27; 28;
 28; 28; 29; 29; 29; 29;
 30; 30; 31; 32; 33; 36;
 36; 37; 37; 37; 41; 42;
 46; 49; 50; 50; 51; 52;
 53; 56; 60; 62; 63; 63;
 69; 69; 74; 79; 80; 82;
 87; 89; 89; 90; 90; 90;
 93; 93; 95;105;106;109;
 112;116;116;117;121;124;
 124;125;127;128;128;128;
 128;130;135;135;140;141;
 142;136;140;142;142;143;
 144;144;147;149;150;154;
 157;157;160;165;257;285;
 306;161;165;166;169;169;
 171;172;172;176;176;182;
 182;182;185;187;187;188;
 195;195;195;198;199;202;
 205;205;206;209;216;217;
 219;219;220;220;220;221;
 221;222;223;225;226;230;
 233;234;234;237;242;244;
 247;256;256;257;261;262;
 262;267;267;269;270;270;
 271;271;273;274;274;274;
 275;275;275;276;277;277;
 278;278;280;281;281;281;
 282;282;282;283;283;283;
 283;284;285;285;286;286;
 289;290;290;290;291;291;
 292;293;293;294;294;294;
 294;294;294;295;295;295;
 295;295;296;296;296;297;
 297;297;297;297;297;298;
 298;298;298;298;299;299;
 300;300;300;301;301;301;
 302;302;303;303;307;308;
 311;312;313;313;313;314;
 318;319;319;319;320;325;
 326;326;327;328;329;329;
 332;335;337;337;338;338;
 338;339;339;339;342;345;
 346;347;348;349;349;349;
 349;351;354;354;358;359;
 363;363;364;365;367;371;
 374;374;375;375;378;378;
 380;381;381;381;383;387;
 388;392;393;394;395;395;
 395;396;403;404;404;406;
 406;406;407;407;408;409;
 410;411;414;415;415;416;
 417;417;418;421;425;426;
 426;427;430;431;431;432;
 432;433;434;435;436;437;
 439;443;444;444;450;451;
 451;453;453;450;465;483;

455;456;457;457;458;458;
 458;459;460;460;462;462;
 464;466;469;469;470;472;
 476;476;477;481;482;482;
 483;484;484;484;484;485;
 488;488;489;489;489;489;
 490;490;490;491;491;491;
 492;493;494;494;494;494;
 495;499;501;501;504;508;
 509;512;512;516;518;519;
 519;521;523;524;531;531;
 532;578;581;589;533;533;
 533;533;533;533;542;546;
 546;547;547;549;552;553;
 553;554;554;555;555;556;
 557;561;561;562;562;564;
 564;564;565;569;569;570;
 572;573;575;577;577;578;
 579;580;580;581;583;584;
 584;584;584;585;585;585;
 586;589;591;591;591;589;
 591;594;594;594;598;598;
 603;604;604;606;607;608;
 609;609;611;613;615;640;
 643;643;659;664;669;670;
 670;691;615;615;618;619;
 619;622;624;627;628;628;
 628;629;629;629;629;630;
 630;630;630;630;631;631;
 632;632;633;636;636;639;
 641;642;642;644;647;647;
 650;651;652;652;652;652;
 653;653;654;654;655;655;
 659;659;660;661;661;662;
 664;665;666;672;672;678;
 679;679;679;686;686;689;
 690;690;690;690;691;691;
 692;692;692;693;694;696;
 696;697;698;698;701;704;
 704;705;705;705;706;709;
 710;710;711;746;748;751;
 714;715;722;722;723;723;
 723;724;725;725;726;726;
 727;728;729;730;735;735;
 738;739;739;739;741;746;
 746;747;747;748;748;749;
 749;752;752;752;756;758;
 758;760;762;764;764;766;
 767;768;769;773
 e pois (1) 130
 e puys (10) 196;321;465;
 520;526;527;535;536;615;
 730
 e si (16) 33; 42; 44; 45;
 46; 78; 83; 98; 99;112;
 125;150;171;209;210;214
 et (1) 415
 he (14) 4;275;368;377;388;
 411;414;463;475;508;560;
 674;724;725
 hom (43) sb 73; 93;114;
 184;188;208;226;236;282;

314;330;341;362;366;404;
 417;423;431;432;433;435;
 438;443;452;454;468;471;
 570;589;605;617;644;675;
 699;702;705;706;711;713;
 714;729;731;737
 om (7) 32;171;184;205;310;
 398;416
 home (13) 56; 76;211;215;
 225;226;260;266;373;398;
 504;666;734
 ome (8) 36; 81; 92;129;
 130;218;503;634
 hòmens (28) 53;115;237;
 238;274;293;298;326;342;
 342;415;427;428;456;457;
 494;507;512;523;524;527;
 576;577;581;640;674;674;
 681
 òmens (4) 229;477;506;
 511
 homenatge (6) sb 53; 56;
 118;195;381;606
 omenatge (5) 51;416;469;
 610;648
 homicldl (3) sb 9;413;509
 omicldl (4) 8;503;504;
 508
 homicldis (2) 480;509
 hondradament (1) adv 584
 honradament (1) 564
 hondrats (1) vb 438
 onrada (1) 439
 honor (22) sb 53;116;216;
 230;287;354;370;374;374;
 375;378;459;514;579;580;
 581;582;584;585;586;586;
 756
 onor (6) 13;221;311;399;
 400;459
 honors (3) 229;396;513
 onors (1) 297
 host (1) sb 174
 ost (1) 178
 osts (5) 60;175;179;338;
 632
 husatge (1) sb 342
 usatge (2) 417;685
 husatges (6) 1; 22; 23;
 410;411;417
 i (3) adv 166;202;256
 hl (1) 210
 lscha (2) vb 93;732
 lx (2) 81;729
 hlsqua (1) 92
 paor (3) sb 262;284;556
 pahor (1) 297
 Sarahí (1) sb 362
 Sarahíns (3) 295;621;624
 Sarraf (1) 593
 Sarayns (4) 108;302;589;
 620

Sarrayns (3) 109;388;588
 Sarayna (1) 362
 4. /l/
 altre (29) pron 73; 81;
 82; 96;101;102;104;105;
 139;163;168;259;299;363;
 393;423;431;450;468;530;
 531;627;644;645;645;715;
 715;730;731
 altra (11) 42; 73;260;265;
 266;372;376;434;437;567;
 699
 altres (17) 118;124;164;
 205;242;243;249;250;301;
 481;539;631;654;667;691;
 694;767
 outra (1) 679
 autre (2) 149;424
 atres (1) 723
 (cf. atretal (1) pron 103)
 5. /m/
 dampnar (1) vb 406
 dampnat (1) 407
 dapna-l (1) 406
 (cf. dapnacion (1) sb 756)
 6. /n/
 bé (6) adv 129;342;377;
 430;584;606
 ben (1) 173
 cové (2) vb 507;584
 covén (2) 138;371
 covengut (1) 319
 consent (1) vb 189
 consent (1) 621
 cossent (1) 554
 crestlà (1) sb 73
 crestlians (10) 239;240;
 240;295;620;621;654;674;
 720;731
 mà (13) sb 83;128;219;
 266;320;345;375;405;414;
 436;565;578;580
 man (9) 102;201;223;224;
 262;312;320;482;504
 mans (13) 80; 84;157;251;
 330;373;398;466;479;563;
 577;641;675
 morabetí (2) 90;413
 morabetíns (21) 33; 39;
 39; 40; 40; 41; 42; 44;
 45; 74; 88; 88; 88; 89;
 90; 91;133;134;279
 negú (18) pron 82;207;284;
 327;345;354;361;369;433;
 460;472;495;501;524;635;
 645;646;733
 negun (1) 526
 neguna (2) 382;655
 Sarahí (1) sb 362
 Sarahíns (3) 295;621;624
 Sarraf (1) 593
 Sarayns (4) 108;302;589;

620
 Sarrayns (3) 109;388;588
 Sarayna (1) 362
 vedà (1) vb 752
 vedan (1) 623
 venlr (5) vb 203;293;315;
 325;397
 ve (1) 534
 vén (1) 377
 vendrà (2) 317;636
 vénen (2) 268;469
 venga (4) 405;504;565;
 760
 vengen (4) 312;327;576;
 579
 vengessen (1) 753
 vengut (1) 696
 vienens (1) 457
 vinens (3) 269;283;299
 vingessen (1) 631
 vilà (1) sb 710
 vilans (2) 243;294
 vllana (1) 711

7. /p/
 temps (20) sb 3; 16; 24;
 51;275;351;358;401;407;
 458;492;493;584;655;656;
 719;738;750;751;757
 tems (8) 233;293;328;333;
 403;483;498;534

8. /s/
 egleya (2) sb 693;700
 esgleya (3) 353;698;699
 egleyes (5) 487;651;693;
 700;765
 esgleyes (7) 335;489;692;
 693;694;704 739
 rebuyar (1) vb 404
 rebuja (1) 520
 rebujada (1) 443
 rebuya (2) 405;434
 rebuyat (1) 433
 Sarahf (1) sb 362
 Sarahns (3) 295;621;624
 Sarraf (1) 593
 Sarayns (4) 108;302;589;
 620
 Sarrayns (3) 109;388;588
 Sarayna (1) 362

III. PROPAROXYTON

1. ànlmes (1) sb 335
2. cànones (1) sb 760
3. canonga (1) 767
 canonges (9) 696;697;698;
 703;733;735;739;740;742
4. càvecs (1) sb 713
5. fènovol (1) sb 474
6. hòmens (28) 53;115;237;
 238;274;293;298;326;342;
 342;415;427;428;456;457;

494;507;512;523;524;527;
 576;577;581;640;674;674;
 681
 òmens (4) 229;477;506;
 511
 7. pròmens (2) sb 516;585
 8. tàvega (3) sb 49; 79;
 482

IV. CLITIQUE¹

1. .l
 1.1 a.l
 aja.l (1)
 dapna.l (1)
 era.l (1)
 fassa.l (1)
 nega.l (1)
 paga.l (1)
 pusca.l (1)
 1.2 e.l
 aye.l (1)
 e.l (24)
 que.l (15)
 1.3 i.l
 ni.l (4)
 qui.l (2)
 si.l (18)
 1.4 o.l
 co.l (2)
 no.l (9)
 o.l (4)
 1.5 n.l
 esmèn.li (2)

2. n.los
 an.los (1)

3. .ls
 3.1 a.ls
 encara.ls (1)
 reta.ls (1)
 3.2 e.ls
 e.ls (23)
 emfre.ls (1)
 enfre.ls (6)
 ne.ls (4)
 qe.ls (2)
 que.ls (14)
 què.ls (1)

3.3 i.ls
 ni.ls (6)
 qui.ls (1)
 si.ls (9)
 3.4 o.ls
 ho.ls (2)
 no.ls (6)
 o.ls (5)

4. .ll
 e.ll (1)

5. o.m
 No.m (1)

6. .n
 6.1 e.n
 e.n (5)
 se.n (1)
 ne.n (1)
 que.n (4)
 se.n (5)
 venge.n (1)
 6.2 ela.n
 ela.n (1)
 6.3 in
 fer-li.n (1)
 6.4 o.n
 lo.n (3)
 no.n (5)

7. .s
 7.1 ia.s
 vulria.s (1)
 7.2 es
 que.s (3)
 7.3 ls
 qui.s (4)
 si.s (2)
 7.4 o.s
 co.s (2)
 eno.s (2)
 no.s (3)

8. .t
 8.1 la.t
 la.t (1)
 8.2 of
 jo.t (1)

9. .l
 9.1 e.l
 que.i (1)

10. .o
 10.1 a.o
 tenga.o (1)
 10.2 ll.o
 li.o (1)
 10.3 r.o
 averar.o (1)
 fer.o (1)
 10.4 o.u
 no.u (3)

V. CLITIQUE²

1. -la
 deu-la (1)
 esmèn-la (1)
 retenge-la (1)

2. la-ll

dar-la-li (1)

3. -les
fer-les (1)

4. -ll
ajut-li (1)
bastar-li (1)
crega-li (1)
dar-li (1)
deu-li (1)
dó-li (1)
donenen-li (1)
don-li (1)
enpar-li (1)
esmèn-li (2)
estia-li (1)
faça-li (1)
reta-li (3)

5. -lo
aja-lo (1)
comanen-lo (1)
esmè-lo (1)
esmèn-lo (2)
nodresca-lo (1)

6. -los
desereten-los (1)

7. -se
deu-se (1)
poden-se (1)
volrie-se (1)

8. -ll.o
dón-li.o (1)

9. -ll.n
fer-li.n (1)

10. -los-ll
solva-los-li (1)

11. -se.n
escondir-se.n (1)

VI. CLITIQUE³

1. c'
c'ab (1)
c'armes (2)
c'aura (1)
c'aurà (1)

2. d'
d'a (1)
d'abans (1)
d'abats (2)
d'açf (1)
d'açò (4)
d'acòllit (1)

d'acusadors (1)
d'aiga (1)
d'ajuda (2)
d'al (1)
d'altra (3)
d'altre (3)
d'altres (1)
d'amdues (1)
d'amichs (2)
d'aprimament (1)
d'aqels (1)
d'aqinela (1)
d'aquel (15)
d'aquela (5)
d'aqueles (1)
d'aquella (4)
d'aquels (3)
d'aquest (2)
d'aquesta (1)
d'aquestes (2)
d'aqui (1)
d'aquí (11)
d'arbres (1)
d'argent (2)
d'armes (1)
d'àsens (1)
d'atrobament (1)
d'avant (1)
d'avolteri (1)
d'ayels (1)
d'ayga (2)
d'aytal (1)
d'edat (1)
d'egües (1)
d'el (2)
d'elíger (1)
d'els (7)
d'emparar (1)
d'Empúries (1)
d'En (18)
d'encausar (1)
d'entenció (1)
d'erba (1)
d'esgleya (2)
d'esgleyes (1)
d'esmena (4)
d'Espanya (1)
d'esquivar (1)
d'esta (2)
d'estacament (1)
d'estes (2)
d'estrades (1)
d'esvaïment (2)
d'exaltament (1)
d'ir (1)
d'ira (1)
d'ome (6)
d'omenatge (2)
d'òmens (2)
d'omicidi (3)
d'onor (1)
d'or (27)

d'orts (1)
d'Osona (1)
d'ostiari (1)
d'oveyes (1)
d'un (2)
d'una (1)
d'Urgell (1)
d'usamens (1)

3. l'
l'actoritat (1)
l'acusador (1)
l'an (1)
l'apostoli (1)
l'atura (1)
l'aura (1)
l'otra (1)
l'autre (2)
l'avi (2)
l'àvia (1)
l'avien (1)
l'ayga (1)
l'en (1)
l'endemà (2)
l'enfant (1)
l'enparament (1)
l'escut (1)
l'esgleya (4)
l'esgleyes (1)
l'esmena (1)
l'establiment (2)
l'omicidi (1)
l'un (3)
l'usat (1)
l'usatge (1)

4. l'in
l'i (2)
li'n (2)

5. n'
n'a (1)
n'aurà (1)
n'auran (1)
n'és (1)
n'estigés (1)
n'ix (3)

6. q'
q'alcús (1)
q'un (1)

7. qu'
qu'après (1)
qu'és (2)

8. qu'el
qu.el (2)

9. qu'els
qu'els (2)

10. qu'en
qu'en (3)
qu'emperador (1)

11. s'
s'ajustaran (1)
s'era (1)
s'es (1)
s'escús (1)

12. t'
t'e (1)

VII. VARIA

1. al
ayga (2)
asayava (1)
ayga (1)
ayels (1)
aytal (1)
aya (13)
aye.l (1)
aye (4)
ayen (16)
ayges (1)
ayn (1)
ayns (3)
aysò (1)
aytal (1)
baiya (1)
baraya (1)
bataya (5)
baya (1)
bayes (1)
bayhia (1)
espay (1)
haya (2)
paya (1)
payès (1)
Esgleya (1)
vayen (1)

2. ey
cerveryó (1)
esgleya (2)
esgleyes (1)
destreyen (1)
destrèyer (3)
deya (1)
deyen (1)
deyg (1)
egleyes (1)
empreya (1)
enpeyn (1)
esgleya (4)
esgleyes (5)
esgleyes (1)
esgleya (4)
eypeyn (1)
fareyar (1)
leyal (4)

leyals (1)

3. ga
contradiga (2)
diga (4)
fadiga (4)
fadigaran (1)
fadigat (2)
fadigats (1)
ligam (1)
ligats (1)
miga (2)

4. ge
digen (1)
fadigen (2)
gariges (1)

5. gé
elíger (1)
estigés (1)

6. gl
religioses (1)
sacriligi (2)
sacriligis (1)
vigflia (1)
vigflies (6)

7. gn
dedignant (1)
dig(n) a (1)
dignitat (1)
endignant (1)
signes (1)

8. go
antigor (1)

9. ll
apella (3)
apellació (1)
apellat (1)
apellats (1)
apellació (1)
aquella (5)
aquelles (3)
aquella (4)
elles (2)
ells (1)
enulla (1)
Urgell (1)

10. oy
loyn (1)
oyran (1)

11. uy
cuy (2)
cuyta (1)

12. x

proxmes (2)

13. y
fyl (4)

14. ya
juya (1)
tayament (1)

15. yg
deyg (1)

16. yn
acuyndament (1)
acuyndat (2)
acuynde (1)
tayn (1)

17. yo
mayor (1)
mayorals (15)
mayors (4)

18. avo
aulteris (1)
cf. avolteri (1)

19. -oll
apostoli (2)
cf. apostols (1)

VIII. FORMATION SAVANTE

1. ll
vigflia (1)
vigflies (6)

2. ll
mamelles (1)

3. ll
Besul.ló (2)

4. x
exaltament (1)
exament (12)
exil (1)
exir (2)
exit (2)
exirà (1)
exorchies (1)
exorchs (3)
exorcista (2)
exorquies (2)

IX. PALATALISATION

1. /D/
1.1 (<edi)
mig (5)

2. /T/
2.1 tg

2.1.1 -tgá
 asetgat (1)
 2.1.2 -utgá
 jutgada (1)
 jutgar (3)
 jutgasen (1)
 jutgat (2)
 2.1.3 -untgá
 muntgat (1)
 2.1.4 -utgé
 jutgé (1)
 2.1.5 -átge
 homenatge (5)
 hostatges (1)
 husatge (1)
 husatges (6)
 linatge (2)
 messatges (1)
 missatge (3)
 natge (1)
 omenatge (5)
 usatge (2)
 usatges (2)
 ussatges (1)
 2.1.6 -étg
 heretges (1)
 2.1.7 -útg
 jutge (7)
 jutgen (1)
 jutger (1)
 jutges (6)
 2.2 tl (<ulus)
 Batle (2)
 batles (6)
 batlia (3)
 batlies (1)
 2.3 ty
 2.3.1 atya
 jutyarà (1)
 2.3.2 etyá
 asetyat (1)
 asetyats (1)
 assetyada (1)
 2.3.4 utyá
 jutyades (1)
 jutyat (6)
 jutyats (5)
 jutyaven (1)
 2.3.5 útye
 jutyen (1)

3. /G/

3.1 lg
 3.1 (<agi)
 saig (1)
 3.2 (<ege)
 reig (1)
 lig (12)
 ligs (14)

4. /L/

4.1 ll

4.1.1 (<ali)
 talla (1)
 4.1.2 (<el)
 mellorar (1)
 mellorats (1)
 4.1.3 (<ill)
 Guillem (3)
 4.1.4 (<oll)
 muller (3)
 mullers (1)
 vullya (1)
 4.1.5 (<ull)
 nulla (11)
 4.2 ly
 4.2.1 (<ali)
 batalya (15)
 batalyer (1)
 talya (1)
 talyar (1)
 valya (1)
 4.2.2 (<icui)
 ovelyes (2)
 4.2.3 (<ili)
 filya (7)
 filyes (2)
 4.2.4 (<ole)
 vulya (3)
 vulyen (1)
 4.2.5 (<oll)
 mulyer (2)
 mulyers (4)
 4.2.6 (<ull)
 nulya (2)

4.3 yl

4.3.1 (<ali)
 vasayl (2)
 vassayl (1)
 4.3.2 (<eclu)
 veyl (2)
 4.3.3 (<elos)
 cabeyls (2)
 4.3.4 (<iliu)
 conseyl (8)
 4.3.5 (<iculu)
 pareyl (1)
 4.3.6 (<ole)
 huyl (1)
 huyls (1)
 4.3.7 (<ull)
 nuyl (15)

4.4

veylea (1)
 4.5 yll
 payllers (1)

5 /K/

5.1 y
 5.1 ey
 rey (1)
 5.2 eya

pledeyar (5)
 pledeyats (2)
 reyal (2)
 5.3 éye
 oreyes (2)
 reyes (1)
 5.4 uys
 puys (1)
 5.5 yo
 yo (2)
 5.6 yt
 feyta (2)
 malafeyta (1)
 meytat (2)

6 /N/

6.1 ny
 6.1.1 (<ani)
 companya (2)
 franyerà (2)
 Alamany (1)
 Espanya (3)
 6.1.2 (<ini)
 destrenyen (1)
 enpenyora (1)
 ensenya (1)
 menyar (1)
 menys (2)
 menysprea (3)
 menyspreador (1)
 penyar (1)
 penyor (1)
 penyora (1)
 penyorament (2)
 penyorar (1)
 penyores (5)
 senyor (113)
 senyoria (1)
 senyors (33)
 venyar (2)
 6.3 (<ini)
 vinyes (2)

7. /S/

7.1 xí
 axf (54) (<*acusic)
 enaxf (1)
 7.2 áx
 baxes (2) (<bassiu)
 7.3 elx
 neix (3) (<nec ipsu)
 7.4 éx
 consegexen (1)
 créxer (2)
 establex (2)
 lex (3)
 lexa (1)
 lextat (3)
 lexen (4)
 metex (1)
 metexa (2)
 nex (1)

neyx (1)
 posseexen (1)
 posseix (1)
 7.5 exa
 lexarà (2)
 lexaran (1)
 7.6 exe
 dexendre (1)
 7.7 fx
 dix (1)
 ix (5)
 7.8 aex
 hesvaex (1)
 7.9 xo
 moxonía (1)
 7.10 úxa
 puxa (6)
 puxen (1)

X. GRAPHIE ANCIENNE

1. ch
 1.1 ch
 foch (1)
 loch (3)
 lonch (1)
 March (2)
 plach (1)
 pròlech (1)
 sanch (2)
 trench (1)
 Uch (1)
 1.2 cha
 bocha (1)
 francha (1)
 munchada (1)
 públichament (1)
 richa (1)
 tochada (1)
 1.3 chats
 trenenchats (1) (?)
 1.4 che
 diache (3)
 subdiache (3)
 Cheralt (1)
 Michel (1)
 1.5 ches
 diaches (1)
 marchès (1)
 publiques (1)
 públiches (1)(?)
 richees (1)
 roches (2)
 subdiaches (1)
 vaches (1)
 1.6 chf
 achi (1)
 1.7 chla
 cèchia (1)
 1.8 chles
 exorchies (1)
 1.9 cho

Francholf (1)
 1.10 chs
 amichs (3)
 donchs (1)
 enemichs (2)
 exorchs (3)
 pochs (1)
 porchs (1)
 prechs (1)

2. sch
 2.1 asch
 Pascha (1)
 2.2 esch
 2.2.1 escha
 consegescha (1)
 destrouescha (1)
 enadescha (1)
 establescha (1)
 esvaescha (1)
 partescha (1)
 penedescha (1)
 2.2.2 esche
 pareschen (2)
 parteschen (1)

2.3 lsch
 ischa (2)

2.4 usch
 2.4.1 uscha
 puscha (6)
 2.4.2 usche
 puschen (3)

3 h
 3.1 ha
 ha (25)
 habitadors (1)
 hac (1)
 han (1)
 hauran (1)
 haya (2)
 3.2 he
 he (13)
 hen (1)
 heretat (1)
 heretges (1)
 hereus (1)
 hesvaex (1)
 3.3 hi
 hi (1)
 hisqua (1)
 3.4 ho
 ho (29)
 hociurà (1)
 hoiran (1)
 holives (1)
 hom (42)
 home (13)
 homenatge (5)
 hòmens (28)

homicidi (3)
 homicidis (2)
 hondradament (1)
 hondrats (1)
 honor (22)
 honors (3)
 honradament (1)
 host (1)
 hostatges (1)
 3.5 hu
 husatge (1)
 husatges (6)
 huyl (1)
 huyls (1)

XI. SYNTAXE

1. partitíf
 de 76
 2. protase
 si ind fut:
 dirà 105
 farà 762
 ferrà 43;82;97;759
 franyerà 495
 gitarà 260
 gosarà 755
 nafrarà 260;266
 perrà 759

XII. ÉTYMON ARABE

exovar (1)

1 Comencen los husatges de Barcelona.

2 Abans que els usatges fossen messes, solien los jutges jutgar que totes malafetes fossen
3 esmenades en tots temps, si no podien ésser desnaletades per sacrament, o per batalya, o per
4 aiga freda o calda, enaxí dient: «Jur yo aital que aquesta malafeyta que jo t he feyta de
5 tal gissa, la t'e feta a mon dret e a ton nelet, que yo no la t deyg esmenar, per Déu e per
6 aquests sents evangelis»; e que el n'estigés a batalya ho ha .i. dels sobreditz judicis d'ayga
7 freda o calda.

8 D'omicidi.

9 Homicidi o cugúcia, qui no's pot desneletar, que fossen jutjats, o esmenats, o vengats per
10 «Ligs» o per custumes.

11 Axí comence lo pròlech.

12 Com lo senyor En Ramon Berenguer, comte e marchès de Barcelona, apoderador d'Espanya, hac
13 onor, e vi e conec que en tots plets de la terra no podien ésser observades les «Ligs godes», e
14 vi molts clams e molts plets que aquelles «Ligs» no jutjaven especialment per loor e per
15 conseyl dels seus, ab la molt sàvia muller sua Na Dalmur, establí e mès usatges ab què tots
16 temps los clams e les malafetes fossen destrets e pledeyats, jutjats e ordenats, esmenats o
17 vengats. Aysò feu lo comte per l'actoritat del «Libre Jutge», qui diu certes: «Ligs» són a
18 enadir, si justa novitat de plets o requer. La principal elecció n'aurà leser, e que li sia
19 tractat per lo sen de la reyal Postat, en qual gissa lo nat plet sia mesclat ab ses «Ligs». E
20 sola la reyal Postat serà francha en totes cosses, qualque pena man ésser en plet. E els «Ussatges»
21 comensen axí.

22 I Per cuy los «Husatges» foren establits.

23 Aquests són los «Husatges» de les custumes de cort, que el senyor En Ramon Berenguer, comte de
24 Barcelona e Na Dalmur sa muller, establiren tots temps en lur terra tenir per acort e per
25 ajustament dels magnats de lur terra, so fo: d'En Ponz vezcomte de Girona, e d'En Ramon
26 vezcomte de Cardona, e d'En Ermengol comte d'Urgell, e d'En Gombal de Bessora, e d'En Miró
27 Gilabert, e d'En Alamany de Cervejó, e d'En Bn. Amat de Clarmunt, e d'En Ramon de Munchada, e
28 d'En Amat Eneas, e d'En Guillem Bn. de Cheralt, e d'En Arnau Miró de Tost, e d'En Uc Dalmau de
29 Cervera, e d'En Arnau Miró de Sent Martí, e d'En Girbert Gitart, e d'En Umbert de Ses Agudes, e
30 d'En Guillem March, e d'En Buff March, e d'En Guillem Borel jutge. Que qui ociurà vezcomte,
31 o'l nafrarà, o'l desonrarà en alcuna cossa, esmèn-lo axí com dos comdors, e comdor axí com
32 dos varvasors. E varvasor qui a .v. cavalers, esmèn om per el .lx. onces d'or cuit, qui valen
33 ara .ccccx. morabatins, e per nafra .xxx. unces. E si ha més cavalers, crega la composició
34 segons lo nombre dels cavalers. Qui cavaler ociurà, esmèn per el .xii. onces d'or; qui
35 nafrarà, si per .i. nafra com per moltes, esmèn-li .vi. unces d'or.

36 II D'ome qui's met en aguait, e de mort de cavaler, e de nafra.

37 Qui's metrà en aguait e apensadament requerrà cavaler, e'l ferrà am fust, e'l tirarà per
38 los cabeyls, esmèn-lo per mort, cor gran onta és. Per mort de vezcomte sien esmenats .mdclx.
39 morabatins; per mort de comdor, .dcccxxx. morabatins; per plaga de vezcomte, .dcccxxx.
40 morabatins; per plaga de comdor, .cccxxv. morabatins; per plaga de varvasor, .ccvii.
41 morabatins e mig; per mort de cavaler, .lxxxiii. morabatins; per plaga de cavaler, .xl.ii.
42 morabatins, axí per .i. com per moltes. E si en altra gissa, endignant per qualque cossa, en
43 baraya ferrà cavaler, ab poin, o ab palma, o ab cauz, o am pera, o ab fust, esmèn-li .xxi.
44 morabatins; e si sanch n'ix, .liiii. onces d'or, qui són .xxviii. m orabatins; del cap, .v.
45 unces, qui són .xxxv. morabatins; de la cara, .vi. unces d'or. E si li talya membre, si que n
46 sia dèbil, esmèn-lo per mort. E si és pres e mès en ferres o en carsça, sie esmenat per
47 mig mort.

48 III D'esvaïment de cavaler.

49 Si és request, batut, nafrat e mès en tàvega, o destret per redempçó, sia esmenat per
50 mort. Si solament [és pres] e guardat, e no'n sofer calúmpnia ni onta, ni és retengut lonc
51 temps, sia esmenat per aliscara e per omenatge, o per talion, si és son contrasemble. Si és
52 mayor cel qui pren que cel qui serà pres, dón-li cavaler de sa valor qui li faça aliscara e
53 homenatge o receba talion. Cavaler qui ha .ii. cavalers a hòmens logats de sa honor, e n
54 terrà un de companna, tota aquesta composició sobredita sia feta a el o per el en doble.

55 IV Com sia esmenat aguait de cavaler.

56 Guaita, o encauz de cavaler, o assaut de castel sia esmenat per homenatge e per aliscara, si
57 com serà semblant al jutge qui jutjarà aquel plet. Fil de cavaler sia esmenat axí com son
58 pare tro a .xxx. ayns; d'aquí enant, axí com pagès, si no és levat cavaler. Cavaler qui lex
59 sa cavaleria mentre la puxa tenir, no sia esmenat axí com cavaler. Asats lexa cavaleria qui
60 caval e arnes no ten, ni feu de cavaler, ni no va en osts, ni en cavalcades, ni en plets, ni en
61 corts, axí com cavaler deu fer, si donchs veylea no l'atura.

62 V De burgeses e de clutadans, com sien esmenats.

- 63 Ciutadans e burgeses sien entre si pledeyats e esmenats axí com cavalers; a la Postat, axí
64 com vasvassors.
- 65 **VI D'esmena de Jueus.**
- 66 Judeus batuts, o nafrazt, o preses, o membres tolt, o ocfs, a volentat de la Postat sien
67 esmenats.
- 68 **VII D'esmena de batles.**
- 69 Batle ocfs, o batut, o pres, o membre tolt, si és noble, e menuga pa de forment tots dies, e
70 tenga cavalcadura, sia esmenat axí com cavaler. Lo no-noble aya la meytat d'aquesta
71 composició.
- 72 **VIII D'esmena de pagès.**
- 73 Pagès ocfs o altre hom qui altra dicnitat no ha sinó que crestià és, sia esmenat per
74 .xlii. morabatins; la nafra, per .ii. unces d'or. Toliment de membre e batiment sia jutyat per
75 la «Lig», segon sou de diners. Preniment, pus q'alcús aurà esmenat a el lo mal que fet li
76 aurà co'l pendrà, sia esmenat axí: que tant li dó de son aver, que faça jurar per home de
77 sa valor que per onta ni per desonor que feta li age, no li deu plus esmenar, si'l dia o en
78 l'endemà que pres serà és lexat; e si més serà retengut en càrsera, o en ferres mès, o
79 en tàvega, o en alcun ligam, o tengut en guarda, per cascun dia e nit prene .vi. sol.
80 o composició; per mans e per peus ligats, .x. sol.
- 81 **IX D'ome qui fér altre.**
- 82 Si negú ferrà altre en la faiz, per gautada, .v. sol.; per poin e per caus, o per pera, o
83 per fust, .x. sol.; e si n'ix sanc, .xx. sol.. Si'l tira per los cabeyls ab una mà, .v. sol.;
84 am .ii. mans, .x. sol.; si cau en terra, .xv. sol.. Qui'l tira per la barba, .xx. sol. per
85 escalverament, .xl. sol.
- 86 **X Sou d'or, quant deu aver.**
- 87 Sou d'or ha .viii. argens; unsa, .viii.; liura d'or, .xx. e .i. sol.. Lo sou val .iii.
88 morabatins; la onça, .viii. morabatins. La liura val .lxxxiii. morabatins. .C. liures d'or an
89 en si dua mflia e .c. sol. d'or, qui valen .viii. mflia e .cccc. morabatins. .C. unces d'or
90 de València valen .cc. morabatins; e tres mancús e mig d'aquel or, .i. morabatí. E .vii.
91 mancús fan una unça, qui val .ii. morabatins.
- 92 **XI D'ome pres en castel, que no'n hisqua.**
- 93 Hom pres de cort e mès en castel per fer justícia, no ischa d'aquí senes leser del veger. E
94 si ho fa, si per aventura murir no tem, aurà don d'esvaïment, .xxx. sol. que darà a la cort;
95 e esmèn lo mal que fet aurà.
- 96 **XII Si alcú fér altre en qual loc de son cors.**
- 97 Si alguns dedignant de qualche cop ferrà alcun en cors, per sengles ferides que no
98 pareschen sengles .xxii. diners, d'aqueles que pareschen, per cascuna .ii. sol., e si sanc
99 n'ix, per cascuna .v. sol., per os frant, .i. sol.; e si, firent ho tiran iradament fa exir
100 sanch del nas o de la bocha, .xx. sol. li dó per esmena.
- 101 **XIII De cel qui altre enpeyn.**
- 102 Si alcú enpeyn altre ab una man, .xxii. diners ab .ii. sol.; si cau en terra, .iii. sol. li
103 esmèn. Si li escup en la cara, .xx. sol., ho li estia a talion, ço és a saber, atretal.
- 104 **XIV De cel qui a altre diu criminal folla.**
- 105 Si alcú dirà fulia criminal a altre e no la li vol provar o no pot, ho li jur per sacrament
106 que per mala volentat e per calor d'ira dix aquela fulia, ho li esmèn aitant con el, ho ela'n
107 perderà, si ver fos.
- 108 **XV De les malafetes dels Sarayns catius.**
- 109 Les malafetes dels Sarayns catius sien esmenades axí com de servs ha senyors; e la mort,
110 segons lur valor.
- 111 **XVI De l'esmena de les fembres.**
- 112 Cascuna fembra sia esmenada segons valor de son marit; e si no ha marit, segons valor del pare
113 o del frare.
- 114 **XVII Com tot hom ferm dret a son senyor.**
- 115 Totz hòmens fermen dret a lur senyors on que lurs senyors lur manen. A la Postat, sos
116 vezcomtes e comdors, per cascun castel, ab sa honor, per .c. unces d'or de València. E'l
117 cavaler, per .x. unces d'or de València, per cascuna cavaleria de terra; e per castel ab son
118 aempriu, per altres .x.; per los feus menors, segons lur valor; per homenatge, per miga
119 cavaleria de terra, de so que pertain a fe. Lo pagès ferm dret per .v. sol..
- 120 **XVIII Com la Postat man plet als cavalers.**
- 121 La Postat man plet als mayorals e als cavalers, primerament de .x. en .x. dies; d'aquí enant, de
122 .viii. en .viii. dies; als pagees, al quart o al quint dia.
- 123 **XIX Com los vezcomtes deuen pledeyar ab los comtes.**
- 124 Pledeyar deuen los comtes ab los vezcomtes, e'ls comdors ab los vasvassors e'ls altres

125 cavalers, là on el manarà dedins son comdat; e si aquel dia no poden, an·los a donar lur
126 condit.

127 **XX De plet jutgat entre vasayl e senyor.**

128 Plet jutgat entre vassayl, e senyor, e judici loat d'amdues parts e atorgat, e en mà de senyor
129 bé assegurat, que li sia fet, redrece lo senyor primerament a son ome, quant li a forfet en
130 alguna gissa, e pois prena de son ome, quant li serà jutgat.

131 **XXI De batalya, com deu éser asegurada.**

132 Batalya jutgada, ans que sia jurada, si deu ésser feta per cavalers, per .cc. onces d'or sia
133 fermada ab penyores, ço és a saber, per .cccc. morabatins; si deu ésser feta per peons, sia
134 fermada per .c. unces d'or, que valen .cc. morabatins, per ço que aquel qui vencerà sia
135 esmenat lo mal que pendrà en la batalya, e congescha ço per què feta serà, e totes les
136 messons que farà per aquella batalya, e'l defeniment que pendrà aquel qui farà la bataya.

137 **XXII Co·s tenga plet.**

138 De tots los plets comunals, no covén ésser plus de quatre: l'un, en què sia dret fermat per
139 plivis o per pena covinentment, si mester és, auditz los clams de quega part; altre, en
140 què·ls clams sien ditz e raonatz, e·[s] judicis donats dels jutges elets de cascunas parts;
141 lo terz, en què los clams e·ls judicis sien retrets del jutge, e si obs és, los judicis
142 mellorats, e après sien loats e atorgats, e aquí deuen créxer les penyores a lor de lurs
143 jutges; lo quart, en què el senyor del plet recobre les penyores, e mentre que les tenrà,
144 que·ls [drets] <que> sien fets e·[s] judicis complitz e atorgats, axí com seran jutjats de
145 queges parts.

146 **XXIII De cels qui contenen fermar dret a lurs senyors.**

147 Si·ls mayorals e·ls cavalers contenen fermar dret a lurs senyors, axí com fer·o deuen, e
148 per ço lurs senyors penran postat del lur castel o lur enpararan lo feu ne lur terra, [no ius
149 deuen retre] l'un ni l'autre entrò que·ls ayen fet dret e esmenades totes les messions que·l
150 senyor aurà fetes per lo prenimet del castel e per l'enparament del feu. E si·ls en donaven
151 postat, no·ls fermen dret estrò que ayen lo castel recobrat, si doncs lo senyor no a guerra a
152 què aye obs aquel castel, o que·i aya son estar.

153 **XXIV De cel qui no dóna postat de castel a son senyor.**

154 Si alcú contradirà a son senyor la postat de son castel, axí com dar·la·li deu, e·n sofer
155 reptament, si·l senyor pot pendre aquel castel, aye leser de tenir tant, ensems ab los feus que
156 tenia per aquel castel, entrò que·l menyspreador aya esmenades a son senyor totes les pèrdues
157 que aurà fetes a penre aquel castel e en guardar e asegurar, juran ab ses mans per sagrament
158 escrit, que la postat d'aquel castel ja en nulla gissa no li sia contradita.

159 **XXV De cels qui moren entestats.**

160 Si dels [ves]comtes entrò als pus baxes cavalers, mor alcú entestat e senes leyal condició
161 de sos béns e de sos feus, leser ayen los senyors establir aquels feus a qualque vulyen dels
162 enfans del defunt.

163 **XXVI Que castlà no meta altre castlà en castel sotz si senes volentat de son senyor.**

164 Los castlans no deuen altres castlans metre sots si, en aquel castel que tengen per senyor,
165 senes consentiment d'aquel senyor. Mas si ho fan, e·ls senyor[s] o saben e no contradien, los
166 castlans qui seran messes els sabens e no contradien, i deuran estar.

167 **XXVII De serví de feu.**

168 Si alcun dóna son feu a altre, o enpenyora, o aliena menys de consentiment de son senyor,
169 si·l senyor o sab e contradiu, emparar pot aquel feu quant que·s vulya. Si o sab e no
170 contradiu, no·l pot emparar, mas lo servici d'aquel feu pot demanar a qual que·s vulya, al
171 donador o al reebedor. E si li contradiu om lo feu ni·l servici del feu, aurà leser lo
172 senyor d'emparar lo feu e tenir en domenge entrò que·l servici perdut haya esmenat en doble, e
173 ben assegurat que d'aquí enant no li sia contradit.

174 **XXVIII Qui a son senyor fallrà host ne cavalcada.**

175 Qui falirà osts ni cavalcades a son senyor a qui fer·les deu, ho les li esmèn en doble, si·l
176 senyor o vol, ho li esmèn lo don, e les pèrdues, e les messions, c'aurà fet per lo faliment
177 c'aurà fet.

178 **XXIX De cavaler qui pert res en ost ne en cavalcada.**

179 De cavalers qui perden res en osts ni en cavalcades en servici de lurs senyors, esmenat lurs
180 sia de lurs senyors, axí com els o poran averar.

181 **XXX De cel qui fal a son senyor en cuyta.**

182 Qui veurà son senyor aver cuita e li falirà d'ajuda e del servici que fer li deu, e per
183 açò lo farà reembre, aquella redempçó en nulla gisa no puxa aver ni consegir. Mas si·l
184 senyor vol que el seu hom li enadescha al servici, crega·li lo benefet; si no, l'om aya ço que
185 aver sol, e serva a son [sen]yor axí co·s tayn.

186 **XXXI De cel qui sols és de son senyor.**

187 Qui és sol de son senyor, ricament lo deu servir, e segons son poder ho segons coviença; e-
188 senyor lo deu aver contra tots, e no altri contra el. Per açò no deu nul hom fer solidança
189 [sinó] a un sol senyor, si no ti consent lo senyor de qui primerament sia sol.
190 **XXXII De cels qui lexaran lur senyor en batalya.**
191 Qui son senyor lezarà viu en batalya mentre ajudar li puxa, o per mal engín li falirà de
192 batalya, perdre deu tot cant per el té.
193 **XXXIII De cel qui son senyor desfia.**
194 Qui per ira desfiarà son senyor o li lezarà son feu, enpar-li son senyor tot cant per el
195 aya, e tenga-o tant longament entrò que tom en son homenatge, e li ferm dret, e li esmén ab
196 sacrament la desonor que feta li a; e puy recobre lo feu que lext avia.
197 **XXXIV De cel qui son senyor menysprea.**
198 Qui son senyor menysprea e per guit apensadament lo desfiarà, perdre deu endurablement tot
199 quant per el té, e deu-li retre tot quant ha del seu mòbil, que servit no ha.
200 **XXXV De cel qui son senyor oclurà.**
201 Qui son scient ociurà son senyor de man o de lenga, ho son fil leyal, ho li fotrà sa muler,
202 o li tolrà sa muler o son castel, e no l'i retrà senes penyorament, o li farà mal que no
203 puscha esmenar ni rederdre per una d'aquestes [coses], si provat n'és ni apoderat, deu venir
204 en poder de son senyor, ab tot quant per el tenga, a sa volentat a fer, cor gran baya és. De
205 les altres bayes e de les malafetes qui poden ésser refetes e esmenades, ferm om dret a son
206 senyor axí com custuma és d'esta terra, e faça-li axí com el li farà jutgar.
207 **XXXVI Que negú no contradiga postat de son castel a son senyor.**
208 Nuyl hom no contradiga postat de son castel ni fermament de dret a son senyor, axí com li deu
209 dar postat [e fer dret]; car dementre que li o contradirà, son baador serà. E si per açò
210 pren mal, no li sia esmenat; e si'l senyor hi a don, ne'n fa mession que li sia esmenat de son
211 home.
212 **XXXVII Si alcú és reptat de baya.**
213 Si alcú és reptat de bahia de son senyor denant lo Príncep, escondir-se'n deu segons lo
214 judici e-l loament d'aquella cort; e si fer no o vol, lo Príncep lo'n deu destrèyer.
215 **XXXVIII De senyor qui a tort menarà de home.**
216 Exament, si'l<s> senyor vol a tort destrèyer son cavaler e tolre sa honor, la Postat lo'n deu
217 defendre e mantenir.
218 **XXXIX D'ome qui és reptat de Postetat.**
219 Qui serà reptat de la Postat, deu-se metre en sa mà e, per judici d'aquella cort, rederdre e
220 esmenar lo don, e-l mal, e la desonor que fet li aurà; ho que s'escús de bahia, per sacrament e
221 per batalya, a son contrapar qui de linatge e d'onor sia de sa valor, ab don e ab pro que
222 d'açò deu aver. Per açò diu «don e pro»: que tant prena, si venz com pendria s'era vençut.
223 Exament deu enfre'ls mayorals e lurs cavalers, esters que batalya no sia feta en lur man, mas
224 en man de feels elets de cascuna part.
225 **XL De tot mal que sia redert entre home e senyor.**
226 Tot mal que hom farà a son senyor, o senyor a son home, senes fadiga de dret e senes
227 acuyndament deu ésser redert de cascuna part.
228 **XLI De jurar feeltat.**
229 Tots òmens, dels vezcomtes entrò als pus baxes cavalers tenens honors d'els, deuen jurar
230 feeltat a la Postat, e sa honor, per sacramental escrit; [ço és a saber:] aquels de cui la Postat
231 o volrà.
232 **XLII Com sia jurat sacrament.**
233 Sacrament sia tots tems sobre altar sagrat o sobre sens evangelis; e aquel qui jurarà, en tot
234 sacrament deu metre son scient, esters que en bahia o en tració, e diga: «Per Déu e per
235 aquests Sens».
236 **XLIII Com tot hom deu jurar a son senyor.**
237 Tots hòmens, cavalers e pagès, juren a lurs senyors axí com els lur o faran jutgar per dret
238 en plet. Mas los senyors no juren a lurs hòmens.
239 **XLIV Que Jueus juren a crestians.**
240 Judeus juren a crestians. Mas crestians no juren a jueus.
241 **XLV Com sia creegut sacrament de pagès.**
242 Los sacramens de pagès, qui té mas e laura ab un pareyl de bous o d'altres bèsties, sien
243 creùts entrò a .vii. sol. de plata. Dels altres vilans qui són ditz bacalars, sien creùtz
244 lurs sacramens entrò ha .iiii. mancús d'or de València. D'aquí enant juren e mostren per
245 sacrament de caulera.
246 **XLVI De batalya de cavaler veyl o pobre.**
247 Cavaler veyl qui no's pot defendre per si meteis, car és pobre e no's pot arear de bataya,
248 sia creegut per sacrament entrò a .v. unces d'or de València.

249 **XLVII Dels altres cavalers, com se defenen de parjúria.**
250 Los altres cavalers, de .xxx. ans entrò a .xl., si res an jurat de què perjurs sien <sien> apellats,
251 ab lurs pròpies mans o defenen a lur par.
252 **XLVIII Dels sacramens dels burgeses.**
253 Los sacraments dels burgeses sien creïts entrò a .v. unces; d'aquí enant, ques que juren,
254 defenen per batalla de peon.
255 **XLIX De senyor que nega·l feu a son cavaler.**
256 Si cavaler ten feu e son senyor l'i nega, que no·l li donà, averar·o deu per sacrament e per
257 bataya, e aja-lo. E cels qui no·ls an tenguts e·ls clamen, o proven per scriptures o per
258 testimonis que·ls acapten d'els, o lur o lexen.
259 **L De cel qui gita lança a altre.**
260 Si alcú gitarà a home lança, o sageta, o altra manera d'armes, si·l nafrarà en res, esmèn lo
261 mal que li farà; e si conseguir no·l pot, cor agg ofe, estia-li a talion en aquella metexa
262 paor, o li esmèn axí com la meitat d'una nafra. E si ab man armada lo requer e no·l nafra,
263 mas que solament li traïca l'escut o les vestidures, o·l fa caer o dexendre en terra, exament
264 sia esmenat per miga nafra.
265 **LI De nafrar caval ho altra bèstia.**
266 Si alcú nafrarà caval o altra bèstia, home sedent desús o tenent la en la mà per lo
267 cabestre, esmèn en doble e la desonor <e la desonor> del cavalcant.
268 **LII De les naus qui vénen ha Barcelona.**
269 Totes les naus vinens a Barcelona [o partints de Barcelona], per tots dies e per totes nits
270 sien en pau e en treva e en defensió del Príncep de Barcelona, de Cap de Creus entrò al
271 port de Saloo. E si alcú lur fa mal, per manament del Príncep sia esmenat en doble, e al
272 Príncep la desonor ab sacrament.
273 **LIII De pau e de treves.**
274 E enesters establiren los sobredits príncep[s], que tots hòmens nobles e no nobles, e tots
275 greus e mortals, <he> enemichs tots temps sien segurs: per dies e per nits ayen ferma pau e
276 veres treves, de Muntgat entrò al Castel de Feels, e des col de Finestrelas entrò al col de
277 Sa Gavara e al col de Serola, e de Vail Ludrera <entre> enfre la mar .xii. legües. E qui
278 pasará est manament, lo mal e la desonor que farà esmèn en doble, e per lo rompement del
279 ban compona al Príncep .c. unces d'or de València, que valen .cc. morabatins.
280 **LIV Los camlins per mar e per terra són de la Postat.**
281 Los camins e les entrades per mar e per terra són de la Postat. E per sa defensa, ho deuen
282 ésser en pau e en treva per tots dies e per totes nits, axí que tot hom, cavaler, e mercader,
283 e mercer, e peon, anants e vinens, tornen segurs e quitis, ab totes lurs cosses, senes tota
284 paor; e si negú los requer, ni·ls bat, o·ls nafra, ho·ls desonra en res, o·ls tol res de lurs
285 cosses, lo mal e la desonor que·ls farà e·l cors lur esmèn en doble, segons lur valor; e ço
286 que·ls tolre, restaure en .xi. dobles, e endesús dón a la Postat tant de son aver e de sa
287 honor, que per sacrament jur sobre sant altar que per la dessonor que feta ha, no li deu plus
288 esmenar.
289 **LV Com la Postat deu aver ferma fe e drete veritat.**
290 Car per malvat Príncep, e senes veritat, e senes dretura, se destruí anc sa terra e sos
291 habitants, per açò nós sobreditz prínceps En Ramon Berenguer e Na Dalmur, per conseyl e
292 per ajuda de barons nobles, avem jutyat e manams que·ls Prínceps qui en aquest Principat són
293 a venir après nós, ayen tots tems ferma fe, e perfeta e vera paraula; que tots hòmens,
294 nobles e [no] nobles, regitz e prínceps, e mayorals, e cavalers, vilans, e pageses, e
295 mercaders, e mercers, e pelegrins, e viandans, amics o enemics, crestians, e Sarahins, e Jueus,
296 e heretges, se puschen en els fiar e creure, no solament lurs persones, mas ciutats, e castels,
297 e onors, e aver, mulers e fils, e tot quant ayen, senes pahor e senes tota sospita. E tots
298 hòmens, nobles e no nobles, mayorals, e cavalers, e peons, mariners, e cossaris, e moneders,
299 d'altre loch vinens e en lur terra estans, ajuden als sobredits prínceps lur fe e lur paraula
300 tenir guardar e governar per drete fe, senes engan, e senes mal engín, e senes mal conseyl, en
301 tots pleits, grans e pochos. E enfre les altres cosses, guarden ferm ament la pau e la seguretat
302 que·ls Prínceps daran a Espanya e als Sarayns, per mar e per terra. Exament, fermament
303 guarden treva, e pau, e segurtat que·l Príncep manarà tenir enfre·ls enemics, jassia ço que
304 aquels enemics [no] ayen atorgada aquella treva. Exament, enparament que·l Príncep aya fet,
305 per si, o per son missatge, o per son saig, o per son segel, no·l gos degú desemparrar, si
306 primerament no·s fadigen de dret e·l Príncep, a custuma d'aquela terra.
307 **LVI De moneda d'or e d'argent.**
308 Moneda d'or e d'argent feelment sia guardada, que en nulya gissa no crega en eram ni minve en
309 or, ni en argent, ni en pes. Qui totes estes cosses o una d'estes, ço és, en pau ni treva,
310 emparament, moneda trencarà, falsarà, coromprà, per ço cor tan gran mal és que nul om no

311 pot esmenar al Príncep, establím, manam que <per> les persones d'els, ab onor e ab aver,
312 vengen en man del Príncep a fer sa volentat, segons conseyl e loament d'aquela Cort; cor fe,
313 dretura, e pau, e veritat del Príncep, ab què tot regne és governat, regne e plus que regne
314 valen. E per açò nuyl hom no pot aestmar, ni deu, per qual preu sien esmenades ni redertes les
315 sobredites malafetes; per ço establím de venir en man del Príncep.

316 **LVII De cel qui a son senyor no atén sagrament.**
317 Establím que si alcú jura a son senyor ço que tenir no li vulya, lo don qui vendrà a son
318 senyor per lo passament d'aquel sagrament li esmèn en doble. E d'aquí enant tenga lo
319 sagrament, e atena, e faça tot aitant com a son senyor, juran, avia covengut. E si no, perjur
320 és, e perda la mà ho la reema .c. sol., o perda la quarta part de quant aurà, en la man
321 d'aquel de cui és perjur; e puys no sia en plet reebut per prova, ni sia cregut d'aquí enant
322 de sagrament que faça.

323 **LVIII Com lo Príncep asetyat sia acoregut.**
324 Si'l Príncep per aventura és asetgat, ho el té sos enemics asetyats, o ohirà un reig o un
325 prínceb venir contra si per bataya, e amonestarà sa terra que li acórega, per letres o per
326 messatges o per fareyar, tots hòmens, cavalers e pedons, qui an edat e poder de combatre,
327 sobre que açò hoiran ni veuran, com pus tost puxen, li vengen socórer. E si negú li fal
328 d'ajuda, perdre deu per tots tems tot quant per el tenga; e cel qui per el res no tenrà,
329 esmèn-li lo faliment e la desonor que fet li aurà, ab aver e ab sagrament, juran ab ses
330 pròpies mans, que nul hom no deu falir a Prínceb a aytal ops ni ha aital cuita.

331 **LIX De les exorquels dels nobles.**
332 Encara establiren los sobreditz Príncebs que les exorchies dels nobles, mayorals, cavalers e
333 burgeses, que tots tems vén[en] en poder del Prínceb; ço és a saber, tots lurs alous; cor
334 ço que a Príncep plau, a força de lig. Mas los exorchs facen de lurs mòbils ço que'ls
335 plàcie: a parens e a esgleyes o donen per lurs ànimes.

336 **LX De les comunies.**
337 De les comonies e de les covinences que'ls cavalers e'ls pedons fan entre si, [volents anar en
338 osts e en cavalcades o en cassa], fermament les tengen aquels qui les oiran e les atorgaran, e
339 aquels qui les oyran e calaran e no contradiran; que axí ayen «pro e don» com enfre els serà
340 coventat.

341 **LXI Que nuyl hom no requira son senyor.**
342 Bon husatge e bé atorgat de lurs hòmens establiren los sobredits príncebs: que tots hòmens
343 avens senyors, per nuyl engín, ni per nulla rahó, ni per dessafia ment, ni per acuidament, ni
344 per feu lexat, no guaten lurs persones, ni encaucen, ni requiren, ni nafren, ni prenen, ni
345 preses no'ls tengen. E si avenia que negú feés açò a son [sen]yor, venge'n en sa mà pres
346 tan longament, entrò que haya esmenat lo mal e la desonor que fet li aurà, segons lo judici
347 del Príncep [e] d'aquella Cort; ço és, lo mal que aurà fet a sa persona.

348 **LXII D'estrades e de vies públiches.**
349 Estrades, e vies públiches, e ayges corens, e fons vives, prats, pasturres, selves, gariges, e
350 roches fundades en esta terra, són de la Postat; no que ayen per alou ni en domenge, mas que
351 tots temps sia aempriu a tot lo poble d'els, senes tot contrast e senes servici sabut. Les
352 roches an les Postats en tal domenge, que quis que les aye en son feu ni en son alou, no
353 bastasca sobre elles, ni de costa elles, força, ni castel, ni esgleya, ni monestir, senes
354 leser e conseyl del Príncep. E si negú o fa, qui sa honor aya jurat al Príncep, perjur serà
355 en açò, senes tot dupte, entrò que lex lo condergament.

356 **LXIII De la cèquia dels molins.**
357 La cèchia de l'ayga dels molins qui corre a Barcelona, manams no éser tocheda per tots
358 temps. E cel qui la frannerà, compona al Príncep .c. unces d'or de València per cascuna
359 vegada; e qui amagadament o farà per regar, compona al Prínceb per cada vegada tres unces
360 d'or.

361 **LXIV Que negú no retraga a batlat sa llg.**
362 Si nuyl hom a Judeu ni a Sarahí batiat, ho a Juya o a Sarayna, retrau sa llg. ni'ls apella
363 renagat ni tressalit, e qui dins nostres murs e nostres burcs trau coltel contra altre, ni'l
364 apella cuguz, per ban esmèn al Príncep .xx. unces d'or de València. E si aquí ou mal ni'l
365 pren, en nulla gissa no li sia esmenat, e els pois estia a dret ad son aversari.

366 **LXV De do que hom faça a fyl ho a filya.**
367 Per auctoritat e per prechs de tots los nobles mayorals de la terra, establiren los sobredits
368 prínceps En Ramon Berenguer, comte de Barcelona, he Na Dalmur, comtessa, en qual manera tot
369 do estia ferm durablement; afermans que si negú vulia donar a son fil o a sa filya castel ni
370 honor ni possessió, o neix a son nebot ho a sa neboda, per qualque rahan, que o tenga tots los
371 dies de sa vida, e après son opte que remanga a cui donat o aurà, covén enadir altal
372 fermetat, qu'après açò no puscha mudar d'altra gissa sa volentat, d'aytal gissa: que'l

373 reeba per son home, mans comanades, o li dón postat d'aquel castel, o li coman lo castlà
374 d'aquel castel e aquels que an per el la honor qu'el darà, o faça lo jadit castel e la honor
375 a el acaptar per mà d'aquel de qui aurà lo castel e la honor. E si fa totes aquestes cosses o
376 una d'estes, d'aquí enant no pot mudar sa volentat, si aquel do és fet a dret o altra rasó
377 no vén contra. Car dret he «Ligs» atorgen lo pare bé fer a son fil, ho a sa filya, o a son
378 nebot, o ha sa neboda donan, e mellorar a el de sa honor; e és costumt açò a fer a vegades
379 a present, a vegades a recost, per temor de sos fils, o de senyors, o de parens, o d'amichs per
380 ço los jaditz prínceps, per tota lur cort, per sana contenció o loaren, e loant,
381 establiren la sobredita teneó, ço és: homenatge, e postat de castel, e comanda de castlà, e
382 comanda de senyor, tener aital fermetat en totes cosses, [que] d'aquí enant, per neguna
383 boadriu moxonía ni per nuyl engín, no puscha ésser mudada. Per aquesta manera e per aquest
384 orde pusca'l pare o l'avi melorar son fil, o sa filya, o son nét, o sa néta. Los jadits
385 genitors poden deseretar fils o filyes, néts o nétes, nebots ho nebodes, si és feridor d'els
386 greument, que firen pare o mare, avi o àvia, o'ls desonren, ho'ls acusen de crim en judici, o
387 si'ls fils són fets baadors o si les filyes se justen a maritz els no volens, e no justen els
388 volens, els volen viure en puteria, o si'ls fils tornen Sarrayns e no se'n volen penidre. Tots
389 aquests aitals, pus provats ne són, pot lo pare o la mare, l'avi o l'àvia, deseretar si's
390 vol.

391 **LXVI De deseretament de fyl o de filya, de nét o de néta.**

392 Si alcú vol deseretar fil o filya, nét o néta, nomenadament los desheret, e diga la colpa
393 per què los desehereta, e establescha altre en son loch, qui provarà la cossa del
394 deseretament ésser vera. E si una d'aquestes en fal, no pot deseretar fil ne filya, nét ni
395 néta, en nulya gissa; e si ho fa, van serà e res no valdrà. Los prínceps, e'ls mayorals,
396 e'ls cavalers, poden donar lurs honors a cui volen, ço és, a aquel a qui per dret esperen
397 poder venir en obertura, après lur mort. Mas après no poden mudar lur volentat, si'l acaptador
398 era ja lur om mans comanades, o l'avien reebut a home per aquel do; car açò serà a els aital
399 teneó: que si'l senyor no negarà aver donat a el aquella onor, bastar-li a averament, axí
400 com faria si'l avia tenguda sa onor, car moltes vegades aquest do és fet en recost. Per açò
401 los sobredits prínceps donaren tots temps averament a aital do.

402 **LXVII Que Judicel de jutge de cort sia reebut.**

403 Judici donat en Cort o donat de jutge elet de Cort, de tots sia rebut, e'n tots tems
404 segit, e nul hom per engín ni per art no'l gos rebuyar; e cel qui o farà, sa persona, ab tot
405 quant ha, venga en mà del Príncep, a sa volentat a fer. Car qui rebuya lo judici de la Cort,
406 falsa la Cort, e qui falsa la Cort dapna'l Príncep, e qui'l Príncep vol dampnar, tormentat e
407 dampnat sia tots temps, el e tota sa projèneta; car orat és e senes sen, car vol contrastar
408 al sen e al saber de la Cort, en què ha príncep, bisbes, abats, comtes, vezcomtes, comdors,
409 vasvasors, filosofis, savis e jutges.

410 **LXVIII Que «Husatges» e judicis de grat sien segults.**

411 Los judicis e'ls «Husatges» d'aquella Cort de grat deuen ésser rebuts he seguits, car no
412 són messes sinó per [se]veritat de la «Lig»; car tots poden pledejar, mas composició segon
413 les «Ligs» no poden emplr. Car les «Ligs» jutyen homicidi en .ccc. sol. de morabatí, qui
414 valen ara .mcccc. sol. de plata fina; trer huyl he tayament de mà e de peu, .c.; axí per tots
415 los menbres. E jútge[n]t tots hòmens egalment, e no jútge[n]t re entre vasayl e senyor, cor
416 en «Ligs» no troba om omenatge. E per açò les cosses fetes o a fer seran jutjades segon
417 l'usatge; e alí on no basten los «Husatges», torn hom a les «Ligs», a conseyl de Príncep, e a
418 son judici e de la Cort.

419 **LXIX De cel qui's met en aguait per treva de Senyor.**

420 Si alcú per treva de Senyor se met en aguait o establex dedin lo terme del castel de son
421 aversari, e ab aquel aguait l'endemà romprà la treva del Senyor, esmen-la en poder del
422 Príncep.

423 **LXX Com deu hom esperar altre en plet.**

424 Establiren los davantdits Prínceps que cal que adversari esperàs l'autre en plet entrò a la
425 terça ora del dia. D'aquí avant prena les penyores e tenga aquel faliment per fadiga de dret,
426 si aquel adversari qui ha lo plet falirà, no'n ha es, senes engan; e si no'n a es, e no
427 desmana lo plet al pledés. No serà axí emfre'ls senyors e'ls hòmens: asats és covinent
428 que'ls hòmens esperen lurs senyors entrò a la ora nona.

429 **LXXI D'esquilvar perjúries.**

430 Manams que les perjúries sien esquivades e proves no sien recibudes, ans que sien bé
431 esquestes. E si esters no pot ésser, partescha hom la un de l'autre, e per cabal sien requestes.
432 E l'acusador no aye leser d'elger proves senes son pledés. E nuyl hom no sia pres a
433 sagrament sinó hom leyal, ni a prova. E si negú és amenat a prova, si és rebuyat, diga
434 aquel que'l rebuya per què no'l vol reebre. E les proves sien eletes de la vila, no d'altra,

435 si doncs per aventura plus loin, fora comdat, no era'l plet a enquerre. E si nuyl hom és
436 provat de perjúria, la mà perda, o .c. sol. la reema. E pus que les proves seran demanades,
437 sien destretes per sacrament; e altra cossa no digen sinó veritat. E manam neyx que'ls pus
438 hondrats sien més reebuts a la fe que'ls pus vils. Prova d'un hom, jasía ço que molt sia
439 onrada e molt richa persona, en nula gissa no és a reebre.

440 **LXXII De despesa feta per plet.**
441 Si alcuna vegada apel·lació és vençuda, la despessa que'l adversari aurà sostenguda per la
442 apel·lació, li sia reformada no en simple mas en quatre dobles. Dos o tres covinens proves
443 basten a tots plets provar; prova d'un en «Lig» e en drets és rebujada. Nuyl hom no gos
444 ésser encems accusador, e jutge, e prova, cor en tot plet són obs quatre persones: jutges
445 elets, acusadors covinens, defensadors avinens, proves leyls. Los jutges deuen ésser ussans
446 de dretura; los acusadors, d'entenció a emplier la causa; los defensadors, d'aprimament a
447 minvar la causa; les proves deuen provar veritat.

448 **LXXIII D'acusadors que no facen prova.**
449 Acusadors no deuen ésser proves, cor davant lo dia d'ir o dos dies pasats foren enemics;
450 iradament volrie-se moure, e vulria's venyar l'un de l'altre; e'n les offensions dels acusadors
451 e de les proves és a qerre la amor e no la sospita. No'm sembla que bones proves puschen
452 ésser aquels a qui hom puscha manar que sien proves. Per scriptura, de nulla acusació no sien
453 reebuts, mas per lur pròpia vou acusen, si la persona de l'acusador és leyal e dig[n]a. E sia
454 present cel qui vol acusar; car nul hom, si present no és, no pot acusar ni ésser accusat.

455 **LXXIV Dels aseguraments de la Postat, com sia guardat e no coromput.**
456 Per auctoritat e per prec de tots los nobles hòmens, establiren los davantdits prínceps En
457 Ramon Berenguer e Na Dalmurs, que tots hòmens, nobles e no nobles, vienens a la Postat, o
458 estans ab el, o partens d'el, ajen tots temps, per dies e per nits, pau e treva, e sien segurs
459 de tots lurs enemics, e tots aquels qui honor per els [tenen], o en lur onor estan, o en lur
460 servici lauren, ab tot quant an e posseexen, entrò que a lurs casses sien tornats. E si negú
461 res lur forfà, ni nul don ni nulla talla [lur farà], aquel die se tenga per acuyndat de la
462 Postat, e si per açò nul don pren, no li sia esmenat. E cels qui'ls manaments del Príncep
463 trespasarà, he aquels qui en aquesta defençó són posats ni a lurs cosses nul mal farà per
464 nulla gissa, tot lo mal que fet li aurà, e cant tolt li aurà, en once dobles li o refaça,
465 e'n sia destret per la Postat; e puy esmèn a la Postat la desonor que aurà feta a la Postat,
466 ab aver e ab sacrament, juran ab ses pròpies mans.

467 **LXXV De clams fets, com sien tenguts si són posats.**
468 Establiren que dels clams q'un hom faria d'altre, si les persones dels enfre'ls qual[s] lo plet
469 aurà estat, puy vénen a sacrament de feeltat e d'omenatge e amistança per fe empresa, los
470 sobredits clams, si aquí no són retenguts, durablement sien forts e sien en concòrdia.

471 **LXXXVI Que nuyl hom no faça justícia sinó la Postat.**
472 Dels mayorals, vescomtes, comdors e vasvassors, negú no gos d'ací enant tormentar los
473 colpables, ni penjar per justícia, ni bastir novelament castel contra la Postat, ni tenir
474 forsa assetyada, ni combatre ab gin ni fenòvol, gossa ni gata, cor gran onta seria de la
475 Postat. He cel qui o farà, mantinent que'n serà demanat de la Postat, lex lo castel o'l
476 desfaça, e reta-li la força senes penyorament, si presa la ha, e esmèn totes les malafetes
477 en doble, a cui fetes les aya, per destret del Príncep. E si aquí a preses sos òmens ni
478 cavalers, solva-los-li; après, esmèn la desonor qu'en açò feta aurà, per sacrament, juran
479 ab ses mans que plus no li deu esmenar; cor esta força no deu fer sinó Príncep, qui deu fer
480 justícia dels malfetors. Solament a les Postats és donat dels homicidis, dels aulteris, dels
481 farciladors, dels ladres, dels robadors, dels baadors e dels altres malfetors, que facen a
482 lur semblant talyar lo peu, e la man, e les oreyes, trer los huyls, tenir preses en tàvega
483 lonch tems, e si mester és, penyar lurs cors a la perfí. A les fembres totre lo nas, e'l
484 pot, e les oreyes, e les mamelles, e si obs és, cremar en foch. E per ço cor terra no pot
485 viure senes justícia, per ço és donat a les Postats de fer dreturera justícia; e axí com
486 li és donat fer justícia, axí li és dat perdonar a cuy se vullya.

487 **LXXXVII Com les egleyes pledegen lur dret en lur senet.**
488 Loaren e atorgaren los jaditz prínceps En Ramon Berenguer e Na Dal murs, ab lurs mayorals, que
489 esgleyes, e clerges e tots lurs drets, e lurs justícies, o nex, treves trencades e sacriligis
490 qui fosen fets en lurs bisbats, requiren, e pledegen, e destrenyen, e jutgen los bisbes en
491 lur[s] capitols, e en lurs senets, e en lur[s] concells, e en lurs justamens.

492 **LXXXVIII Com la Postat deu tenir pau e treva tots temps.**
493 Encara establiren los davantdits prínceps que les Postats confermen pau tots temps e tengen
494 treva de senyors, e la facen comfermar e tenir dels mayorals de lur terra, e de tots hòmens e
495 de totes gens de lur provència. E si negú en nulla cossa pau ni treva de senyor franyerà,
496 deu-la rederdre a lor de sos bisbes.

497 **LXXIX** De malafeta que sie feyta per treva de Senyor.
498 Tota malafeta que per treva de Senyor sia feta, tots tems sia esmenada en doble, esters aquels
499 qui de pau e de treva de Senyor són gitats.
500 **LXXX** De treva donada que sia guardada.
501 Treva donada, si enfre amichs com enemichs, senes engan sia guardada e observada. E si negú
502 la frannia, en simple sia rederda.
503 **LXXXI** D'ome qui sla provat d'omicidi.
504 Si alcú és provat d'omicidi, venga en man dels proxmes de l'home mort. E si·ls senyors d'els
505 no volen o no poden fer dret per els, sien a lur volentat senes mort.
506 **LXXXII** De composició d'òmens morts.
507 De la composició de tots hòmens qui seran morts, los fils o·ls proxmes a cui cové penre la
508 ledesma de la heretat, poden acusar l'omicidi, he certament ayen poder d'encausar; e si o fan,
509 ayen la composició de l'homicidi, axí com jutyat serà als homicidis segons les «Ligs» e
510 segons les custumes d'esta terra.
511 **LXXXIII** Qual part aye·l senyor d'esmena d'òmens morts.
512 De tots hòmens esters cavalers [de burgeses, e de batles, e pageses], establiren los sobredits
513 prínceps que·ls senyors d'els ayen la terça part de la esmena dels ocís aquels en cui honors
514 estaran, o en tot mal ni onta que prena en cors ni en honor ni en aver, si lurs senyors lur
515 n'auran fortment ajudat; emperò axí: que aquels [de qui hauran presa composició, senes engan
516 façan a ells] deffeniment per loor e per consel dels pròmens de la terra o segons lo judici
517 de la Postat.
518 **LXXXIV** De cel que mal a pres e, ans que se·n venge, quer dret.
519 Si alcun pren mal e, ans que se·n venge, anquer justícia, lo malfetor la li·n promet de fer, e
520 el après, rebuja[n]t, fa nul mal per açò, primerament esmen lo mal que fet li aurà, e puys
521 prena, d'açò d'aquel malfetor, lo dret que fer·li·n deya. E si·l malfetor contradiu dret a
522 fer, si per açò pren nul mal, no li sia redert.
523 **LXXXV** D'aquel que a hòmens e menys de son manament fan mal.
524 Si alcú ha hòmens que fassen mal a negú, no per son consentiment ni per son manament, e el
525 promet per aquelles malafetes fermar o fer dret per els, si aquels qui mal auran pres no
526 volen pendre justícia, e puys per açò fan negun mal, primerament ho rederden axí com per
527 dret serà jutyat, e puys prena dret del senyor per sos hòmens, axí com fer l'en deurà; cor
528 axí com lo mal qui és fet sobre fadiga de dret no deu ésser esmenat, axí ço qu'és fet
529 sobre fermament de dret, en nulla gissa no deu romanir que no sia redert.
530 **LXXXVI** D'aquel qui altre apella a fer dret.
531 Si alcú ha clam d'altre, e·li apela que li fassa dret, e aquel no li vol fer dret, ni per
532 temor de Déu, ni per manament de jutge, ni per comoniment d'amichs, e·l clamater irat roba
533 ses cosses mobles, e hesvaex les no-mobles, e crema casses e meses, e tala vinyes e arbres, e
534 puys lo culpable per alcun tems ve a dret, lo mal qu'el aurà fet al clamant li rederda
535 primerament, e puys li reta al clamant tot quant posseix dels seus béns; de ço que guastat
536 n'a, no li sia tengut. E puys lo culpable faça dret al clamater.
537 **LXXXVII** Dels batles, com deuen respondre a lurs senyors.
538 Los batles, quals que sien, deuen respondre a lurs senyors, de lurs drets, per caulera, neix
539 senes altres mostres. Ni les batlies no deuen donar a lurs fils senes volentat de lurs
540 senyors.
541 **LXXXVIII** De pagès qui desenpararà so que per dret li és emparat.
542 Pagès qui desempara ço que per dret és emparat, per son ardiment dó .v. sol.; e si res en
543 trau, compona en doble, salv son dret. Cavaler qui desempararà, solva ço que pres ha, en
544 simple, ab sagrament.
545 **LXXXIX** De cel qui puncela força.
546 Si alcú força puncela o la prena per mulyer, si ela e sos parens o volen e li donen exovar,
547 ho li dó marit de sa valor. E si alcú força avoltra no verge e <no> la empreya, exament.
548 **XC** De les exorques dels pageses.
549 De les cosses e de les richees dels pageses exorchs qui són morts, lurs senyors ayen la part
550 encems que agueren los hereus, si romassessen criats dels exorchs.
551 **XCI** De les cugúcies.
552 Exament de les cosses e de les possessions de les cugúcies. Si la cugúcia és feta, los marits
553 no volens, els e los senyors, per eguals parts, auran tota la part de les mulers avoltradius. E
554 si ab volentat, e ab manament, e ab cossent del marit serà feta la cugúcia, d'aqels aitals ayen
555 lo senyor<s> lo dret e lur dretura. E si les mulers no fan açò per placent volentat, mas per
556 paor o per manament de lurs marits, senes colpa sien de lurs marits e de lurs senyors, senes
557 tota pèrdua de lurs propis béns; e si plau a eles, poden-se partir d'aquels marits, que no
558 perden lur dot ni lur esposalici.

- 559 **XCII En qual gissa marit pot reptar sa mulyer.**
560 Los marits poden reptar lurs mulers d'avolteri neis per sospita; he eles se'n deuen porgar per
561 lur avagant, per sacrament, e per batalya, si aquí són aperts mostraments e covinens signes:
562 muler de cavaler, per cavaler; mullers de ciutadans, e de burgeses, e de nobles batles, per
563 peon; muller de pagès, per caulera ab lurs pròpies mans. Si la muler venz, retenge-la lo
564 marit honradament, e esmèn totes les messions que ela e sos amics auran fetes en la batalya, e
565 lo mal del batalyer; e si és vençuda, venga en mà de son marit ab tot quant ha.
- 566 **XCIII Com tot mostrador deu trer a ver ço que mostra.**
567 Verament mostrador no serà d'altra gissa, si ço que mostra no trau a ver per sacrament, o per
568 bataya, o per judici d'aiga calda o freda.
- 569 **XCIV De dret de sents, e de Postat, e de castels termenats.**
570 D'açò qu'és dret dels sens e de les Postats, o de castels termenats, nuyt hom no·ls deu
571 encombrar, ni defendre per son dret, ni retenir, neix per longa possessió de .cc. ayns.
- 572 **XCv De tudors e de batles, com deuen respondre.**
573 Los tudors o·ls batles respondran, si·s volen, per los pubils; e si no, a esperar és entrò
574 que sien d'edat de .xx. ans, que puschen pledeyar ab los clamaters. Mas si poden provar que·s
575 sien fadigats de dret en lur pare, mantinent deuen los tudors respondre per els e pledeyar
576 senes tot perlongament; emperò axí: que com lo pare mura, mantinent vengen sos hòmens
577 devant lo fyl, e esdevenen sos hòmens comanats ab lurs pròpies mans, e prenen lurs castels
578 e·ls feus per la mà d'el, que tenien per la mà de son pare, com petit que sia, e donenen-li
579 postat d'aquels castels; d'aquí enant vengen ab el al senyor per qui tenir deu aquela honor, e
580 comanen-lo-li, e fassen pendre per mà la honor que son pare per el tenia e aqels ab lo tutor,
581 e·l tutor ab els, serven al senyor, axí que·l pupil no perda sa honor; e sien hòmens del
582 tutor, salva la fe del senyor, axí que si·l tutor vol la honor penyorar o tenir oltra l'usat
583 terme que·n ajuden a lur senyor senes engan. Tant dementre lo tutor tenga l'enfant e sa
584 honor, e nodresca-lo bé e hondradament, e a son temps fassa·l cavaler, axí com cové, e
585 reta-li sa honor; e si fembra, dó-li marit a loor e ab conseyl de pròmens, e exament,
586 reta-li sa honor senes minva. Los pageses recobren del tutor lur honor e lur mòbil a .xv.
587 ayns.
- 588 **XCvi De Sarayns que fugen.**
589 Si Sarayns fugen, e nul hom los troba ans que ayen pasat Lobregat, e ·ls reté, reta·ls a son
590 senyor, ab guardó que aya de quascú sengles mancosos; de Lobregat entrò a Francholí, .iii.
591 mancosos e mig; e d'aquí enant, una unça d'or, e·l[s] ferres e les vestidures.
- 592 **XCvii De totes robes que pagès troba.**
593 Pagès, si troba or ni argent ni aver en bonetes, o caval, o mul, o sarraf, o ostor, mantinent
594 o diga e o mostre a son senyor, e dón-li-o, e prena ço que son senyor dar-li volrà per
595 guardó.
- 596 **XCviii De mal que payès prena, com o deu mostrar.**
597 Pagès, con aurà mal pres en cors, ni don en son aver, en nulla gissa no·u gossarà venyar ni
598 defenir, mas mantinent se clam a son senyor, e ensems ab el prena justícia o dret, e faça fin
599 a manament de son senyor.
- 600 **XCix La esmena dels arbres trenchats.**
601 La esmena de la composició dels arbres trencats, a vegades manam ésser d'or, axí com la
602 «Lig» ensenya, a vegades de diners; cor axí com tots arbres no han equal valor, axí com an
603 equal composició, e atorgam que sia en esguart de jutge de créxer o de minvar aquesta
604 composició segons la valor dels arbres e segons lo don e la desonor de lur senyor.
- 605 **C D'estacament que hom deu aver en bat<a>lya.**
606 En batlia o en guarda on alcú aya homenatge ni sens, si o guarda e o defèn bé segons son
607 poder, achí deu aver estacament e temprat aempriu d'erba, de paya, d'orts, de vinyes, de
608 fruits d'arbres; e per nul engn no li·n deu mal exir. Si o fa, que·l li esmèn lo senyor de
609 l'alou; e endessús ajut-li, si per aquesta batlia o guarda a plet ni guerra. De batlia e de
610 guarda on no ha omenatge ni cens, no aja estacament, mas tot lo sobreplus.
- 611 **CI De cel que diu que s'és fadigat de dret e·l Príncep.**
612 Si alcú diu si ésser fadigat de dret en Príncep, ni en bisbe, ni en senyor, ni en son
613 aversari, o li alevarà que sia gitat de pau e de treva de Senyor, o dirà que son senyor [lo
614 ha] acuinat ni desfiat, si provar no o pot, esmèn-li totes les malafetes que per açò
615 farà, e puys faça son clam, e quira justícia, e deman dret axí públichament per moltes
616 vegades que no li puscha ésser negat.
- 617 **CII Com tot hom deu tenlr pau a la Postat .xxx. dies pus l'aurà acuyndat.**
618 Tots òmens, pus que auran acuinat la Postat, li tengen pau .xxx. dies. E les Postats als
619 vezcomtes e als comdors, .xv. dies; als vasvassors e als cavalers, .x. dies.
- 620 **CIII De crestians que no venen armes a Sarayns.**

621 Los crestians no venen armes als Sarahins sinó per consent del Príncep. Aquels qui o faren,
622 les armes cobraran, si greu lor és; e si no o fan, .c. unces d'or donen a la Postat. Exament
623 componen, si·ls venen conduit vedan la Postat. Aquela metexa compassió fassa qui farà saber
624 a Sarahins cavalcada ni ardit de senyor, ni·l descobrirà de son conseyl ni de son secret, e
625 que esmen lo mal que·n exirà.

626 **CIV Com se captena la postat de valor.**

627 Los sovén nomenats prínceps En Ramon Berenguer e Na Dalmur establiren altre noble
628 establiment, e onest, e profitable, qu'els tengren e manaren tenir a lurs successors, ço és:
629 que tengessen cort e gran companya, e donassen a menyar, e donasen soldades, e fessen esmenes,
630 e tenguessen dretura, e jutgassen per dret, e mantingessen lo poble, e acoregessen al cuitat, e
631 con deyen mengar, que fassen cornar, que tots, uns e altres, vingessen disnar; e aquí
632 parteschen lurs pàlies que auran, enfre lurs mayorals e enfre lur companya; e aquí manen osts
633 en què vayen destruir Espanya, e fassen cavalers.

634 **CV D'ome qui acuynde son senyor.**

635 Encara establiren los dits prínceps que si negú per si metex o per son missatge vulia
636 acuidar o desfiar son senyor, segur o puscha fer, mentre irà, e vendrà, e estarà, entrò
637 sia tornat a sa casa.

638 **CVI De fyl que vol pledeyar ab son pare.**

639 Establiren que si·ls pares ab los fils e los fils ab los pares avien contençó ni plet,
640 que·ls pares sien jutjats axí com senyors, e·ls fils axí com lurs hòmens comanats ab lurs
641 pròpies mans. E si·ls fils forfan res als senyors de lur pare, los pares destreyen los fils
642 que aquel forfet esmenen e rederden a lurs senyors, o els esmenen per els; e si fer no o
643 volen, desereten·los de tot, e·ls desmantengen, senes engan.

644 **CVII Que tot hom valya e ajud a altre, pus és ab el en casa ne en carera ne en via.**

645 Establiren que si negú va ab altre, ni és en via, o en casa, o en camp, o en altre loch<<c>,
646 si negú lo requer ni res li vol tolre, que li ajud axí com mils puxa, senes engan, contra
647 tots, e contra sos senyors; que no·n tema nula calúmpnia, e son senyor en nula gissa no·l ne
648 puxa reptar, ni d'omenatge ni de sacrament pasat, si d'abans de son senyor o de son amic no
649 era amonestat que no·l gidàs ni anàs ab el.

650 **CVIII De confermament de pau e de treva.**

651 A la perffí, los dits prínceps, estans en Barcelona, en l'esgleya de Sancta Crou e de Santa
652 Eulàlia, ab consel e ab ajuda del senyor bisbe de Barcelona e d'Osona e de Girona, e d'abats
653 e de clerges, religioses de molts ordes, per asentiment e per clamament dels magnats d'aquela
654 terra, e dels altres crestians Déu temens, confermaren pau e treva de Senyor que fos tenguda
655 en lur terra tots temps. E si en neguna gissa era trencada, rederdre e esmenar la deu, axí
656 com escrit era, en aquel temps, en cascun bisbat d'aquela lur terra.

657 **CIX D'aquel qui faça fermaça.**

658 Si aquel qui fa fermaça no vol portar fe, leser aya aquel a cui mentit aurà, que·l destrenga
659 e·l pignor tots dies en pau e en treva; però que li faça amessurat destret e prena covinent
660 penyora, cor no és dret pendre grans penyores per pocs deutes. E si aquel qui ha feta fer
661 fermaça, porta la fe e paga·l deute del seu, aquel qui·s mès en fermaça e no lo·n volc
662 gitar, en doble li o rederda, e tot lo don que per fermaça li serà avengut.

663 **CX D'aquel que respon a son senyor vilment.**

664 Si alcú menysprea son senyor, e li respon vilment del reptament que li farà, e·l desment, si
665 mal ne pren, en nulla gissa no li sia esmenat, si·l senyor d'açò diu veritat. E si·l senyor
666 ment, esmen a son home lo mal e la desonor que el ne·ls seus per açò li auran fet. Cavaler,
667 pus que de son senyor és reptat de bayhia, no li deu respondre dels altres clams, entrò que
668 del reptament se sia purgat, si·l senyor abans no li perdona lo reptament.

669 **CXI De plet que sia enfre·ls mayors e·ls menors.**

670 Establiren que si avia plet enfre·ls mayorals e·ls menors, e·l[s] sacramens eren jutjats
671 enfre·ls, los mayors juren als menors per si meteis, si·ls menors poden aver lurs coneguals qui
672 per els juren; e si no, juren los menors als mayors, e·ls mayors donen a els lurs
673 contrasembles qui açò juren a els que·els deurien jurar. Si tot açò fail, de cascuna part
674 sien fets los sacramens per sengles hòmens qui sien crestians he lurs hòmens comanats ab
675 mans. Açò establiren dels plets cominals, en què nul hom no agués senyoria.

676 **CXII D'aquels qui moren entestats.**

677 Dels entestats pasats d'aquest segle, si lexen mulyers ni fils, la terça part consegeixen los
678 senyors en lurs riqueses; si lexen fils e no mulyers, la meytat ayen los dits senyors; si lexen
679 mulyers e no fils, exament la meitat, e l'autra meitat los parens del defunt; e si parens no
680 avia, als senyors dat, saul dret de les mulyers. Exament sia de les fembres entestades
681 defuntes, com desús és dit dels hòmens.

682 **CXIII De custumes de teres.**

683 Unaquega gens eleis a si sa pròpia custuma per lig, car longa custuma per lig és recebuda.
 684 Lig és semblança de dret; mas és longa custuma solament trata d'usamens. Custuma és un dret
 685 confirmat per usatge, que per lig és recebuda; car ço qu'enperador ni rey mana és apellat
 686 establiment. E tot dret és ferm per lig e per custumes; mas és provada custuma per antigor.
 687 Establiment de dret és doble: ara en lig, ara en custumes. Privilegis són ligs de privats,
 688 axí com ligs privades, ne en loch privat són portades.
 689 **CXIV De pau qui és confirmada de bisbes e d'abats.**
 690 Aquesta és la pau confirmada dels bisbes, e dels abats, e dels comtes, e dels vezcomtes, e
 691 dels altres mayorals de la terra, Déu temens, e'l bisbat de Girona, e de Besul·ló, e de
 692 Barcelona, ço és: d'aquest dia enant, esgleyes sien no trencades, e espay e ciminteri e
 693 mases qui són e seran en gir d'esgleya, de .xxx. passes loyn de l'esgleya. Les esgleyes en
 694 què castels són e seran, no metem en aquesta defensó. Les altres esgleyes en què
 695 robadors, ni presa, ni furts s'ajustaran, manams ésser salves tan longament entrò que el clam
 696 de la malafeta sia vengut al bisbe, o a la sed, e al covent dels canonges; e si'l bisbe ni'ls
 697 canonges d'aquela sed se fadigen de dret, e que aquel malfetor no vula fer dret, puys, per
 698 manament del bisbe e dels canonges, aquel malfetor no's puxa salvar en aquella esgleya. E aquel
 699 hom qui d'altra gissa esgleya esvairà, o esters, los dits malfetors farà nul mal a aquelles
 700 cosses qui són en gir l'esgleya a .xxx. passes d'esgleya, esmèn composició de sacrilegi a
 701 la sobredita sed, e al clamant compona en doble les malafetes. Encara'ls plach que'ls clerges
 702 qui armes no porten, ne'ls monges, ni les devodes, ni les vídues, nul hom no'ls esvaescha
 703 ne'ls faça malafeta ni tort. Les comonies dels canonges, ni dels monges, ni de les devodes, ni
 704 alous d'esgleyes, e les possessions de nostre bisbat que tenen los clerges no portans armes e'ls
 705 monges e les devodes e les vídues, nul hom no'u trench ni o malmeta; e si o fa, en doble
 706 compona. Exament confirmaren que nul hom e'l bisbat de Girona, ni de Barcelona, ni de
 707 Besul·ló, ni de Peraiada, ni d'Empúries, no faça prida d'egües, ni de pulins, entrò a mig
 708 ayn, ni de bous, ni de vaches, ni d'àsens, ni de someres, ne d'ovelyes, ni de moltons, ni
 709 d'ayels, ni de cabrits, ni de cabres, ne porchs. Los masses dels pageses e dels clerges c'armes
 710 no porten, e'ls colomers, e'ls payllers, nulla persona no'ls crem, ni'ls destrouescha. Vilà ne
 711 vilana, ni clergues c'armes no porten, monges, ni devodes, ni vídues, nul hom no gos aucir, ni
 712 nafrar, ni batre, ni pendre, ni destrèyer, sinó per son sol dret. Les vestedures no sien
 713 toltes als pageses, ni les reyes, ni'ls càvecs. Olivera nul hom no la crem, ni la tal, ne la
 714 malmeta, ne les holves. E és establít que nul hom no penyor altruis cosses per pluï ni per
 715 altre afer c'ab altre aya fet, jasía ço que o solva. Qui aquesta pau franyerà e non la
 716 esmenarà en simple enfre .xv. dies, a aquel a qui franta la aurà, si pasa .xv. dies, en doble
 717 li o compona; la qual dobra aja'l bisbe e'l comte qui rederdre ho farà.
 718 **CXV De treva de Senyor, com sia fermament tenguda.**
 719 Treva de Senyor afermaren forment, los sobredits bisbes, que tots temps fos tenguda de tots
 720 crestians, del sol post del dissabte entrò al sol exit del diluns. Per esters, entegrament sia
 721 tenguda del diluns qui és davant lo Cap del Deguni, entrò al primer diluns qui és après les
 722 octaves de Pentacosta. Per esters, les viglies e les festes d'Atrobament e d'Exaltament de
 723 Sancta Crou, e les viglies e atres tantes festes de Sancta Maria, les viglies e les festes
 724 de tots los apòstols, la viglia e la festa de Sent Lorens. Les festes he les viglies
 725 posaren en esta guarda, de Sent Feliu de Girona, he de Sent Johan Babtista, e de Sent Genís, e
 726 de Sent Michel, e de Sent Martí, les viglies e les festes de tots los Evangelistes, los
 727 viglies e les festes de Tots Sants, les quatre Tempres de tot l'an. Los dits dies que són en
 728 treva de Senyor, comfermaren los dits bisbes, de nits e de dies, del sol que entra aquela treva
 729 de Senyor, entrò al sol exit d'aquel dia que ix. E si en aquesta treva de Senyor nuyl hom fa
 730 mal a altre, en doble li o compona, e puys, per judici d'ayga freda. Per consentiment de tots
 731 crestians, és ordenat que nuyl hom qui treva de Senyor hociurà altre, tots dies de sa vida
 732 sia gitat de terra, si o fa senes qualqua ventura; si o fa per qualque cas, ischa de la terra
 733 entrò al terme que'l bisbe ni'ls canonges aestmaran ésser a posar. Si negú per treva de
 734 Senyor se met en aguait, ni establex aquel agait per mort o per pendre de nuyl home, o per
 735 pendre castel, e no pot ésser fet axí, esmèn en poder del bisbe e dels canonges lo rompiment
 736 de la treva del Senyor, com ferà si pogés acabar ço que asayava. Establiren qu'en aquestes
 737 treves, ni en Avent ni en Quaresma, nuyl hom no comens a bastir castel ne força, si d'avant
 738 començades les treves no'u avia encetat. De la dita treva e pau del Senyor sia tots temps fet
 739 clam e fadiga al bisbe e als canonges axí com desús és escrit de pain de les esgleyes, e
 740 aquels en què lo bisbe ne'ls canonges de la dita sed se fadigaran del rederdiment de la dita
 741 pain e treva de Senyor, fermances ne hostatges, qui per pain ni per treva de Senyor portaran
 742 mala fe al bisbe ni als canonges d'aquela sed, ab lurs ajudadors, com plus longament
 743 contendran, sien tengints per trencadors de la dita treva de Déu; els ni lurs cosses no sien
 744 en pain ni en treva de Déu ni de Senyor.

745 **CXVI** Del conslll de Gerona.

746 Per esters, N'Uch, cardenal de Roma e·l consili de Gerona, ab los bisbes, e ab los abats, e ab
747 los comtes e vezcomtes e mayorals de la terra, per auctoritat de l'apostoli de floma, de cui el
748 era missatge, confirmà e loà la pau e la treva de Déu axí com era empresa e·l bisbat de
749 Gerona, e enadí en aquela, per consentiment de tots, e manà, per auctoritat de l'apostoli,
750 qu'en <sen> semblant gissa fos tenguda de tots temps, del dicmenge de les octaves de Pascha
751 entrò al dicmenge depús les octaves de Cinquagesma, axí co·l temps de Quaresma. E·ls
752 trespasadors de la dita pain e de treva, escombregà e vedà, entrò que se·n penedescha e
753 vengessen a esmena.

754 **CXVII** Dels blsbes.

755 Si alcú gosarà tocar bisbe o, ço que felonia és a dir, penre, segons l'establiment dels sens Pares sia
756 estrenat de la dignitat de la pròpia honor, e el notat del mal nom sia mès en dapnacion de perdurabl e
757 exil ho sia liurat a monestir, servidor a Déu per tots temps.

758 **CXVIII** Dels preveres, e dels diaches, e dels subdiaches.

759 Si alcú ferrà o penrà abat, prevere, diache, subdiache, o alcú clerge, tant estia desvedad entrò
760 que·l desvedat esmèn tota la onta segon les cànones e penidén, venga a esmena de Sent'Egleya.

761 **CXIX** D'acòllit, de lector, de exorcista, d'ostlari, de coronat.

762 Si alcú farà tort als ministres de Sent'Esgleya, e qui sobre aquel tort ferrà o nafrarà
763 subdiache, acòllit, lector, exorcista, ostiari, hen tres dobles o compona a el, però segons
764 lo seu linatge; e après prena penitència segons l'establiment dels sents Pares, e sobretot
765 lo sacriligi que féu a l'esgleya a la qual estec cruel, compona. Mas si diache fa tort al
766 bisbe o al prevere, en quatre dobles o compona, ab la suma del davandit capítol e de la
767 canonga se peneda. Dels altres clerges o monges qui segon regla viuen e no són ordonats, en
768 doble; mas si són ordonats, axí com damunt és dit dels ordonats, sia enseguit. E de tots,
769 quis qui o aya fet, per sol osament, plor la pena del<s> sacriligi e la manera de la
770 penitència.

771 **CXX**

772 Qui bisbe ociurà, compona .dcccc. sol. Qui prevere ociurà .dc. sol., qui diache ociurà
773 .cccc. sol., qui subdiache ociurà .ccc. sol., qui monge ociurà .cccc. sol. compona. E
774 colpablement sia jutyat.